КАЛЯДА

АДНАДНЕЎКА

Вільня, Серада, 24-га сьнежня 1924 г.

На рубяжы.

Ліхім словам будзе памінаць Заходняя Беларусь 1924 год, які цераз колькі дзён адыходзе ў вечнасьць.

Запраўды, гэта быў год самых цяжкіх ударaў, самых горкіх расчараваньняў для нашага народу ў Заходняй Беларусі.

Напярэдадні Новага году мы ня маем нават свайго незалежнага ідэйнага органу прэсы, які абслугоўваў-бы беларускае грамадзянства ў межах Польскага гаспадарства: зачынены ў працягу году чатыры беларускія газэты („Змаганьне“, „Голас Беларуса“, „Сын Беларуса“, „Сялянская Праўда“), і цяпер нашу грамадзкую думку выяўляе толькі друкаваная лацінікай і даступная адно для малой часткі нашае люднасьці „Krynica“, ды ад часу да часу выпусканыя ў сьвет аднаднёўкі. Сям'я газэтных працаўнікоў працярэблена: адны праводзяць „сьвяты“ ў Лукішскім вастрозе, другія—каб абмінуць гэта — перабраліся на той бок гранічнае мяжы. Затое край закідаецца бруднымі лісткамі групы здраднікаў і крымінальных праступнікаў, згуртаваных каля аслаўленага Валэйшы і ягонага органу „Грам. Голас“.

Стан нашае прэсы мо' найлепш характарызуе палажэньне Заходняе Беларусі. Але яшчэ больш сумны абраз прадстаўляе наша школа. Тут—разгром яшчэ больш поўны. Ад тых 500 беларускіх народных школ, якія мы—пачынаючы ад 1916 году — будавалі з такім страшэнным напружаньнем усіх сіл сваіх і энэргіі, не асталося ніводнай. 20 тысяч вучняў аказаліся пазбаўленымі магчымасьці вучыцца ў роднай мове. 500 вучыцялёў асталіся бяз хлеба. Апошні-ж акт ліквідацыі беларускае школы адбыўся ў 1924 годзе: іменна сёлета былі пазакрываны захаваўшыяся йшчэ нейкім цудам апошнія 20—30 беларускіх народных школ.

А беларускія гімназіі? Ня гледзячы на доўгае змаганьне, на паўгалоднае жыцьцё ахвярных працаўнікоў сваіх, тры гімназіі, фактычна, былі *прымушаны* да ліквідацыі—тры з агульнае лічбы пяцёх....

Няма школы—няма збыту на кніжку беларускую. А няма ходу кніжцы, дык і выдавецкая справа спыняецца, пачынаецця застой у выдавецкай працы, а школьны падручнік трухлее без карысьці на кнігарняных полках....

А тэатр беларускі — наша краса, наша радасьць? Яго ў Заходняй Беларусі зусім ужо няма...

Ад гэтых сумных абразоў зьнішчэньня нашых *культурных* заваяваньняў пераводзім вочы ў другія галіны жыцьця. Як-жа забясьпечывае беларус свой *матарьяльны быт*?

Перакідаем страніцу за страніцай беларускія ідэйныя часопісі. І з кожнай страніцы чуваць крык жалю, наракгньня на цяжкое жыцьцё. Гаспадарка зьнішчана. Адбудавацца не памагаюць. Зямлі не даюць, — яна ёсьць толькі для „асаднікаў“. А падаткі — многалічныя, непанятныя, дакучлівыя сваім множаствам і тым больш цяжкія: бы восенскія мухі, яны не даюць ні на часіну супакою. Так-званыя „самаўрады“ ня толькі не памагаюць нашай вёсцы, але йшчэ ўзьвялічваюць лічбу падаткавых цяжараў. Дык стараецца селянін беларускі шукаць сабе рады ў самапомачы — каапэрацыі. Творыць свае саюзы, цанралі. Але і тыя аказваюцца ў руках чужынцаў, і яны абернены ў „палітычныя экспазітуры“...

Сумна, праўда? Але сумам жыць нельга, сумам жывы народ жыць ня можа. І наш народ беларускі змагаецца з *прычынамі* гэтага суму, як умее.

Наперадзі йдуць нашы прадстаўнікі—выбранцы: нашы соймавыя дэпутаты. Цьвёрда стаяць яны за свой народ, за яго права на волю, на людзкае жыцьцё, на родную школу, на зямлю. І барацьба іх пачынае даваць плады—іменна сёлета, іменна ў той мамэнт, калі здавалася, што мы зайшлі ў нейкі тупік, скуль няма выхаду. Польшча — тая афіцыяльная Польшча, якую прадстаўляюць парлямант і ўрад, — *прызнала нашае права на родную школу* і выдала „языковыя“ ўставы для беларускае школы. І хоць сам урад ня хоча тварыць беларускае школы,—усё-ж такі перад намі раскрываюцца нейкія новыя магчымасьці, а перад усім—магчымасьць тварыць сваімі сіламі, на свой кошт, саматугам беларускую *прыватную* школу. „Ня будзем ім перашкаджаць у гэтым“, сказаў надовячы міністар Тугутт у Вільні.

І вось аказваецца, што наш народ, ня гледзячы ня свой культурны і эканамічны занапад, ужо дасьпеў да таго, каб сваімі ўласнымі рукамі тварыць тое, чаго яму адмаўляе дзяржава. І беларус творыць сваю родную школу, школы адкрываюцца дзесяткамі, сотні прыгавараў пасылаюцца ўладзе аб адкрыцьці дзяржаўных беларускіх школ, на якія мы плоцім вялізарныя грошы ў пастаці падаткаў. Народ ужо навучыўся трэбаваць і браць тое, што яму па праву належыцца.

Штучна запынёны паток знаходзіць сабе дарогу *над запрудай*, падмывае яе і выбіваецца ізноў наверх. Так і нацыянальнае жыцьцё, сустракаючы перашкоды ў сваім нармальным разьвіцьці, пераходзе ў падпольле. І вось маем такія зьявішчы, як тайныя школы, тайныя, падпольныя часопісі...

Ажыўляецца правінцыя. Не даюць ходу Цэнтральнай Беларускай Школьнай Радзе, што істнуе ў Вільні, — дык творацца мясцовыя рады ў Радашкавічах, Наваградку і інш. Зачыняюцца газэты ў Вільні, — затое пачынаюць выхадзіць у Горадні. Замаўкае „вялікая“ прэса, — дык бяруць голас беларускія студэнты. І, ня гледзячы ні на што, жыцьцё йдзе сваім ходам!

Народ жыве ўсё больш актыўна. Але, чым больш ён выяўляе самадзейнасьці, тым больш патрэбны яму пэўныя, годныя даверыя павадыры. Народ наш іх мае: Сам-жа ён выбраў іх у Сойм і Сэнат, выбраў не дзеля салодкіх гутарак, але на цяжкі, адказны труд. І беларускія дэпутаты верна стаяць пад тым сьцягам, пад якім ішлі ў часе выбараў.

Дык-жа гэта шмат каму не да спадобы. Народ, які мае добрых павадыроў, набірае ўдвая больш сілы і значэньня. Вось-жа ворагі яго стараюцца разьдзяліць народ і паслоў яго: за юдавы срыбнікі наймаюцца здраднікі, якія—па рэцэпту „сацыяліста“ Недзялковскага—гавораць самазванна ад імя народу праз галовы паслоў яго—і гавораць тое, што ім загадаў той, хто за гэта плоце...

І гэта—самае агіднае зьявішча апошняга году: гэныя платныя здраднікі, што сьвядома і з цынічнай усьмешкай запрадаюць свой народ ў няволю чужым...

Але дарэмна: раз народ збудзіўся, раз ён пачуў патрэбу волі, раз у ім магутным голасам загаварыла нацыянальнае пачуцьцё, — ён страхане ўсю гэную нягодную накіць з сваіх крэпкіх плечаў і моцнай рукой пакіруе сваё жыцьцё па дарозе Адраджэньня! Замест старых барацьбітаў, ужо зможаных жыцьцём, магутнай сьцяною ўстае нашая моладзь, аб якой так хораша пяе наш паэт:

Маладое пакаленьне,
Прачынайся! Час прыйшоў!
Залатое Адраджэньне
Кліча ўсіх пад родны схоў!

Дык „жывыя—ня трацьце надзеі!“ Бо ўжо тэй іскры жыцьця, што, перетрываўшы сталецьці, разгарэлася ў нашым народзе вялізарным полымем, ніякі ліхі вецер не зэтуша.

Толькі з бою!

Старая гэта праўда, што ў палітыцы ніхто нікому нічога дарма не дае.

Асабліва ярка гэта выяўляецца ў адносінах да нацыянальнага пытаньня. Народ, які хоча жыць поўным нацыянальным жыцьцём, павінен ня толькі адваяваць права на гэткае жыцьцё, але і кожын дзень весьці бясспынную барацьбу за зьдзейсьненьне гэтага права: гнуснае бязьдзеяньне — гэта сьмерць для нацыі і адкрытая дарога для тых, хто цікуе на ўладу над ёю

Гісторыя будаваньня Радавае беларусі ў поўнай меры пацьвярджае гэта. Мы пазволім сабе прывесьці тут выметкі з раду палітычных актаў, якія лягли ў аснову Беларускае Сацыялістычнае Радавае Беларусі. Пры гэтым затрымаемся на адным мамэнце беларускага радавага дзяржаўнага будаўнцтва: на справе тэрыторыі Б.С.Р.Р.

Першым актам у гэтым кірунку зьяўляецца рэзалюцыя І-га зьезду „камун. партыі Беларускае Рэспублікі“, з 30-га сьнежня 1918 году, аб „абвяшчэньні Заходняе Камуны Беларускай Савецкай Рэспублікі“. Рэзалюцыя гэта гаворыць толькі аб тэрыторыі б. губэрняў Менскай, Горадзенскай, Магілёўскай, Віцебскай і Смаленскай. Апублікаваны праз два дні „Маніфэст Часовага Работніча-Сялянскага Савецкага Правіцельства Беларусі“, з 1 студня 1919 году, зусім не гавора аб межах Беларусі. І гэта зразумела: тады радавая ўлада Р.С.Ф.С.Р. яшчэ стаўляла стаўку на Радавую Літву і хацела прывабіць яе... Віленшчынай, якую і выключыла з межаў Беларусі. Аднак, у жніўні 1920 году, калі чырвоныя войскі занялі Вільню, Горадню, Беласток і йшлі далей на Захад, зьявілася „Дэкларацыя“, падпісаная кам. партыяй Літвы і Беларусі, „Бундам“, беларускай камун. арганізацыяй і цантр. бюро прафсаюзаў Менску і Меншчыны, у якой на Захадзе дзяржаўная граніца Беларусі вызначаецца ўжо па лініі этнаграфічнае граніцы рассяленьня беларусаў.

Так справа выглядала... на паперы. А на дзеле ў склад Б.С.Р.Р. уваходзіла толькі шэсьць паветаў Меншчыны. І гэта ня толькі затым, што Заходняя Беларусь апынулася пад уладай Польшчы: бо-ж на ўсходзе ажно да канца мінулага году вялізарныя прасторы Беларускае зямлі былі пад радавай уладай, але ўладай не беларускай, а—маскоўскай...

Аднак, беларусы, маючы ўжо хоць невялічкі свой дзяржаўны цэнтр у Меншчыне, разьвівалі вялікую нацыянальную творчую працу. Перамагаючы ад царскіх часоў засеўшыя на Беларусі маскоўскія нацыяналістычныя і цанралістычныя элемэнты, Б. С. Р. Р. самым фактам свайго істнаваньня аказвала вялізарны ўплыў на адрэзаных ад нацыянальнага цэнтру ўсходніх братоў. І ўрэшце збуджаная сьвядомасьць беларускіх масаў знайшла сабе выхад у пастановах цэлага раду зьездаў саветаў Гомельшчыны (б. Магілёўшчыны) і Віцебшчыны аб далучэньні гэтых зямель да БСРР. А „пяты Усебеларускі Зьезд Саветаў“ адзначае ўжо афіцыяльна „значнае імкненьне рабочых і сялян значнай часьці Віцебскай, Гомельскай і Смаленскай губ. арганічна злучыцца з Радавай Беларусьсю“.

Вынікам гэтага імкненьня і зьяўляецца пашырэньне межаў Б. С. Р. Р. на часьціны Віцеб-

шчыны, Гомельшчыны (Магілёўшчыны) і Смаленшчыны. Але **толькі** на часьціні: бо і сяньняшні прастор Радавае Беларусі ўсё ягчэ **далёкі ад тых межаў, якія былі абвешчаны ў першым акце дзяржаўнага будаўніцтва БССР**, прыведзеным намі напачатку,—ня кажучы ўжо аб тым, што ніводзін з разгледжаных актаў нават і **не ўспамінае аб беларускіх паветах Чарнігаўшчыны...**

Бязумоўна, нашым усходнім беларусам прыдзецца йшчэ доўга змагацца за поўнае зьдзейсьненьне хаця-бы таго, на што яны на Усходзе маюць права, на падставе апублікаваных ужо актаў. Гэта цяпер ужо справа нашае жыцьцёвае сілы, справа нашае здольнасьці і ўменьня дахадзіць свайго. Але гэта разам з тым і пацьверджаньне нашае думкі, высказаной напачатку, што свае нацыянальныя права беларускі народ, як і кожны іншы, заўсёды і ўсюды павіна **браць з бою.**

К. Фалькевіч.

Рух сярод каталікоў.

Аб тым, як пашыраецца беларускі нацыянальны рух сярод нашых каталікоў у Заходняй Беларусі, хоць іх польскі ўрад ужо даўно залічаў да „палякоў“,—сьведчыць гэткі абразок з Жодзішак, Сьвянцянскага пав.

Жодзіскі пробашч, кс. Гадлеўскі, 7 верасьня с. г. распачаў гаварыць казаньні пабеларуску. Гэта зрабіла вялізарнае ўражаньне на народ. Вось, як апісвае гэта карэспандэнт газэты „Кгупіса“:

„Народ зацікавіўся, аж пацісьнуўся бліжэй да амбоны“. Усе ў касьцелі неяк ажывіліся; нават старыя бабулькі, каторыя любяць у касьцеле здрамнуць, прысеўшы дзе ў куточку, і тыя наставілі вушы і, падняўшы галаву, выслухалі тэй навукі, ня спусьціўшы вока з ксяндза. Відаць было па ўсіх, што ў касьцеле дзеіцца нешта важнае, што „тым, каторыя сядзелі ў цемнаце, паказалась яснасьць“. Толькі тры чалавекі вышлі з касьцёла: двух амэрыканаў, купіўшых сабе зямлю, і адзін гмінны пісарчук. Гэты-ж апошні пабег і клікнуў паліцыю. На яго кліч прыбегла трох паліцыянтаў: што-ж, пастаялі, паслухалі і пашлі назад. Пасьля сьпісалі пратакол (як самі хваліліся) і паслалі ў Сьвянцяны.

„Вестка аб беларускай навуцы са скорасьцю маланкі абляцела ўсю парахвію, а нават блізкія вёскі суседніх парахвіяў. На другі дзень, г. ё. на Гаспожку, народ паваліў у касьцёл валам. Прышлі нават паны, каторыя ў касьцёл наагул ходзяць вельмі рэдка. Пробашч ізноў пачынае беларускую навуку. Адна пані вышла, па дарозе цягнула свайго сына, але той астаўся і ўжо па казаньні выйшаў. З тэй паняй вышла трох чалавек—багацейшых мужыкоў, каторыя ў хаце гавораць пабеларуску; значыць разам на Гаспожку вышла чалавекі чатыры. Усё гэта добра відзелі нашыя хлопцы з хораў.

„Тады пробашч, мусіць ведаючы, што ёсьць такія людзі, каторым беларуская мова не падабаецца, скончыўшы казаньне, сказаў так: тыя людзі, каторым не падабаецца беларуская мова, а каторыя хацелі-б чуць Божае слова папольску, няхай зьбяруць падпісы, калі знайдзецца хоць сто асаб, каторыя хочуць польскай навукі,—пробашч будзе што-нядзелі гаварыць і пабеларуску і папольску.

„Тут трэба ўспомніць, што наш пробашч, перад тым, як пачаць беларускую навуку, добра выпытаў у людзей, як яны ўглядаюцца на беларускую мову—ці ўважаюць яе за сваю родную і хочуць яе, ці не? Адказ быў ад людзей такі, што, з малымі выняткамі, уся парахвія — беларуская і што людзі сваею роднаю моваю не ганьбуюць. Але зьбіраць падпісы за беларускія казаньні не адважыўся першы ніхто, бо залічаць за агітатара і загоняць туды, куды Макар цялят не ганяў. Сказалі, што няхай палякі зьбіраюць падпісы—ім гэта лягчэй...

„Дык пачалі нашыя палякі зьбіраць падпісы. Разбегліся па ўсіх вёсках, а да далейшых запрагалі сваіх сытых жарабцоў і ехалі зьбіраць падпісы. Па розных вёсках розна іх прыймалі, але наагул адказваліся падпісвацца. Тады яны пусьціліся на хітрасьць і нават правакацыю — прыходзяць у хату і пытаюцца: каго хочаце—папа, ці ксяндза? Ведама, людзі кажуць: на што нам поп!—Ну так пішыся на ксяндза?—той і пісаўся. Гэтак было ў вёсцы Андрэеўцах і Капачох. Або ізноў пыталі: Куды хочаш—пад Польшч, ці пад Беларусь? Чалавек думае: скажу пад Беларусь — бяда будзе, пішы пад Польшч,—кажа чалавек! Пісалі і таго. Пісалі ўсіх: жонку, дзяцей, ад малога да вялікага, словам, усіх, хто быў у хаце. Разам назьбіралі ўсяго (ну згадайце сколькі?) каля (200) двохсот падпісаў. Як на парахвію, дзе 3.300 душ, гэта малавата!

„І то гэтыя падпісы былі здабыты хітрасьцю. Кажуць: няпраўдаю сьвет пройдзеш, але назад ня вернешся. Таксама было і тут. Людзі, даведаўшыся аб усім, прыходзілі, каб зьняць свае падпісы; а адна кабета з Сырватак дык да позьняе ночы сачыла тых „палякоў“, калі яны будуць вяртацца дамоў, каб зьняць свой падпіс. А па другіх вёсках, даведаўшыся аб тых хітрыках, дык проста гналі іх вон да таго, што ў Паніжанах адзін „паляк“, уцякаючы, згубіў свой капялюш! А ў Расла баяліся нават і паказвацца, бо Расьляне заявілі, проста з мосту, што, „калі прыедуць, будзе дрэнна“.

„Ізноў-жа цікавая рэч, што падпісваліся тыя, каторыя жывуць у моцнай залежнасьці ад паноў. І так—за польскія казаньні падпісаўся родны дзядзька Кс. Андр. Цікоты, вядомага беларуса, Ігнась Цікота—малазямельны, каторы збаяўся, што пры панскім двары можа страціць пашу для быдла!..

„Наша ўзяла верх над прақананьнем! А ці мала такіх? Ці мала людзей, каторыя прадаюць свае прақананьні за місачку сачэўкі? І хаця клянуць у душы і пана і яго пашу, але нічога не парадзіш—паша і зямелька бярэ верх!

Бывалі выпадкі такія, што гаспадары, відзячы праз вакно, што ўжо ідуць запісваць на польскія казаньні,—а ня хочучы страціць ласкі ў паноў,—лезьлі на печ, або хаваліся ў варыўню, або ў пограб, а ўжо жонка або дзеці апраўдываліся, што няма гаспадара дома, дык яны самі ня ведаюць, што рабіць. Вот што значыць эканамічная залежнасьць!

„Але расказваюць яшчэ горшыя рэчы, бо запісвалі такіх, каторых і ў вочы ня відзелі, а так толькі, „па знаёмасьці“. Так, напрыклад, запісалі Караля з Эйцьвіл, зусім яго ня пытаючыся, і цяпер той чалавек сам ня ведае, што рабіць? Кляне толькі тых ашуканцаў і правакатараў. І такія слухі ідуць з розных бакоў. Вот якія былі падпісы!

„А на пробашча пры зьбіраньні падпісаў вычваралі розныя рэчы: што хоча быць папом, што хоча прыняць праваслаўе, што хоча заводзіць унію, што думае жаніцца і г. д. Найбольш брахалі пры гэтым Шнэра з Працут і Санюк з Пагарья. Ім памагалі меншыя сабачкі. Дзеля гэтага, што падпісы былі сабраны такімі гадкімі спосабамі, правакацыяй і ашуканствам, наш пробашч тых падпісаў ня прызнаў, сказаў пры гэтым, што няхай тыя падпісы шлюць у Вільню да вышэйшага начальства, няхай начальства прысылае сьледзтва, і тады пакажацца, хто хоча навукі польскае, а хто беларускае! Сваей павагай пробашч нічога ня хоча пастанаўляць; цяпер гаворыць так, як вымагае большасьць парахвіі, а для меншасьці, — для гэтай жменькі „палякоў“ — няхай пастановіць нехта вышэйшы і са стараны, бо інакш будзе выглядаць, што пробашч для „палякоў“ быў несправядлівы.

„Што яны зрабілі з гэтымі падпісамі — няма ведама. Адны кажуць, што паслалі ў Сьвянцяны, другія, што да Дэлегата Жонду ў Вільню; трэція, што да Біскупа. Бог іх ведае! Адно толькі нам ведама, што мы ўжо маем беларускія казаньні, што дачакаліся шчасьлівейшае гадзіны хоць у касьцеле. Дзякуй Богу, ужо і нашая мова пашла ў людзі, дык можа часам і для нас наступіць сьвятлейшы дзянёчак і лепшая доля!“.

Як бачым, сярод нашых каталікоў рух беларускі шырыцца вельмі паважна. І мы глыбока перакананы, што, ня гледзячы на ўсе тыя загарадкі, якімі стараюцца дзяліць беларускі народ „польскія“ ксяндзы і „маскоўскія“ бацюшкі, пачуцьцё нацыянальнае і сацыяльнае еднасьці беларусаў каталікоў і праваслаўных, сяброў аднае многаміліённае сярмяжнае грамады, пераможа ўсе гэныя загарадкі і павядзе ўсіх беларусаў да адзінага вызвольнага ідэалу.

Зьезд настаўнікаў-беларусаў Т-ва „Прасьвета“.

Валэйшаўскае Т-ва „Прасьвета“., у сьпешным парадку зацьверджанае польскім урадам, склікала на 18—19 сьнежня ў Вільні зьезд беларускіх настаўнікаў. Аднак, склад гэтага зьезду быў загадзя ўложаны так, каб валэйшаўская партыя мела большасьць. Дзеля гэтага сябрамі зьезду з правам голасу аказаліся чуць, што ня ўсе сябры знамянітае „грамадзянскае“ шулерні: Валэйша, Більдзюкевіч, Паўлюкевіч, Шышков і т. п., каб надаць адпаведны палітычны кірунак, а іменна: зрабіць від, быццам беларускае вучыцельства — процi сваіх паслоў у Сойме і Сэнаце. Вось чаму на зьезд аказаліся **прывезенымі** агентамі Валэйшы ўсяго толькі каля 50 вучыцялёў, у „вернасьці“ каторых агентура Валэйшы не сумлявалася. І гэтыя людзі адважыліся запраўды прамаўляць ад імя многіх сотняў беларускіх настаўнікаў, пазбаўленых — пасьля ліквідацыі ўрадам беларускіх школ, працы і хлеба.

Ужо на першым засяданьні зьезду выявілася ўся хітра задуманая справа, што і давяло зьезд да развалу: група вучыцялёў, якія не знаходзіліся ў грашовай залежнасьці ад арганізатараў зьезду, пакінула дэманстрацыйна салю паседжаньняў і адмовілася ад далейшага супрацоўніцтва з валэйшаўскімі выбранцамі.

Справаздачу з гэтага першага паседжаньня зьезду і яго развалу падаем ніжэй.

А 5 гадз. старшыня тав. „Прасьвета“, „знамяніты“ Косьцевіч, адчыніў зьезд кароткаю прамовай, у каторай абрысаваў (—нават ён!) надта сумнае палажэньне беларускае школы, адначасна падкрэсьліваючы, што наступіў мамэнт, калі, як яму здаецца, таварыству „Прасьвета“ ўдасцца дабіцца ад польскагаУраду паляпшэньня гэтае справы

Пасьля было запрапанована сходу выбраць старшыню і прэзыдыум. Аднагалосна ўсім сходам старшынёю быў выбраны Дыр. Віл. Бел. Гімназіі

„Нясьмелы віхор“.

Паэзія Уладзімера Жылкі.

(*„Уяўленьне“ 1923 г.—„На ростані“ 1924 г.*).

„Агневае спробы ня цурайцеся“...

Апостал.

Мае нейкую нязвычайную, захопліваючую цікаўнасьць сачыць і ізучаць, як адбіваюцца ўсе варункі і абставіны, усе формы, рухі і імкненьні грамадзкага жыцьця, усе об‘ектыўныя факты жыцьця грамады—у люстры паэтычных абразоў выдатна-творчае адзінкі.

У гэтым індывідуальным люстры паэта ўсё тое, што мы пазнаем з газэтаў і кніжак, з палітыкі ці статыстыкі, з фактаў і лічбаў, мы знаходзім адбітым, уложаным і арганічна пeратвораным так, што яно падпарадкавуецца найвышэйшай цэннасьці на зямлі, якой зьяўляецца жывы чалавек.

Вось дзеля чаго ўсялякае знаньне, усялякую палітыку трэба аканчальна правяраць паэзіяй... І асаблівую цікавасьць для нас мае дасьлед таго, як у заходня-беларускай паэтычнай індывідуальнай **адзінцы** адбіваецца і ўсваяецца ўсё тое вольнае, **стыхійна**-сацыяльнае жыцьцё Усходу.

Водгукамі гэтага ўсходняга жыцьця, можна сказаць, толькі і жыве і гучыць і зьвініць яшчэ дзіцяча-нясмелая лера Уладзімера Жылкі...

Яшчэ ранейшы за расейскую рэвалюцыю і беларускае адраджэньне магутны рэвалюцыйны **віхор**, бушаваўшы **ў расейскай** паэзыі, — захапіў, **адарваў ад зямлі і закруціў** у сваіх новых рытмах маладую душу паэта.

Адсюль—рытмамі, гукамі і абразамі Тютчэва, Бальмонта, Блока, Гарадецкага, ня кажучы ўжо аб іншых малодшых і меншых, напоўнена, запраўды насычаная музыкальнасьцю, творчасьць песьняра...

Але характэрны для расейскага сьвету нігілістычны бунт проці бацькоў і бацькаўшчыны, — захапіў да канца яго па заходняму дысцыплінаваную душу: беларускі пясьняр благагавейна спыняе свой рэвалюцыйны віхор там, дзе пачынаецца яго Маці, яго Бацькаўшчына. — **Рэвалюцыя зьмяняецца ў Адраджджэньне.** Крывавая помста ператвараецца ў радасьць, у трыумф.

Радасьць і ёсьць першае слова, якой пачынаецца першая кніжачка вершаў паэта:

Радасьць мая вялікодная —
Сына, пазнаўшага Маць...

Помста перад усім зьніштажае,— радасьць перад усім абдарае...

Песьняй прадвесьня лагоднаю
Усіх я пачну абдарадь... —
. . . .
Сэрцы пратну зараніцаю
Новых надходзячых дзён;
Выпішу сказ бліскавіцаю
Выяўлю дзедаўскі сон.
Гэй, гаруны *) і бядулі *), і сумныя,
Ваш гэта чуецца плач? —
Годзэ! бяседа ў нас шумная —
У хаце сялянскай багач!

Так пачаў Уладзімер Жылка, паэт **ужо ператварыўшаеся з помсты ў радасьць Рэвалюцыі.**

Вялікая сялянская рэвалюцыя на Усходзе дапяла мэты: у хаце сялянскай багач, і селянін—пан свайго жыцьця...

Вось аснаўны тон і зьмест „Уяўленьня“...

*) Вядомыя псэуданімы беларускіх песьняроў.

„Бель“ — гэта знача сацыяльна-эканамічная воля і палітычная незалежнасьць Беларусі — вось падстава новай радасьці сына гэтай Маці, і гэтай радасьцю ён хоча абдарыць усіх...

„Будзьма вясёлымі; бель яе
„Неба аздобіць блакіт!“

Запраўды,
Радасьць — рацыя: —
Бацькаўшчына Беларусь
Есьць
Наймалодшая нацыя“. —

— кажа паэт вольнымі вершамі, насьлядуючы манеру Маякоўскага.

Той-жа верш яскрава і вобразна кажа аб характэрным для паэта **ператварэньні** рэвалюцыі на Беларусі ў Адраджэньне!

Пяруны завірух (расейскіх!)
У захапленьні
Грымяць аб адным (у Беларусі):
Паўнагучна: Адраджэньне!

Рэвалюцыя, „пяруны завірух“ для У. Жылкі—перад усім „выяўленьне дзедаўскага сну“ і ўваскрашэньне:

Наш Дух,
Даючы рух,
Жыцьцё,
Праз крыўду, зьдзекі
І забыцьцё,
З прадвеку,
З гадоў старых
Быў захаваны...
І вось—нязнаны
Сягнуў тварыць!
І з першых дзён
Змог сну палон
І ночы глуш,

Р. Астроўскі, не зважаючы на яго катагарычную адмову. Заняўшы мейсца старшыні, Р. Астроўскі яшчэ раз зьвярнуўся да зьезду з просьбаю звольніць яго ад гэтага абавязку і з свайго боку запрапанаваў выбраць старшынею каго-небудзь другога. Тады быў выбраны наступны прэзідыум: старшыня Паўлюкевіч, віцэ-старш. Астроўскі і Косьцевіч, сябры прэз. Якімовіч і Кернажыцкі і сэкратары: Заморын і Чыжэвіч. Пасьля выбараў прэзідыума і прывітаньня зьезду старшынёй яго Павлюкевічам, дадзена было слова для прывітаньня прадстаўніку Віл. Бел. Гімназіі, ад імя якое Р. Астроўскі сказаў:

„Паважаныя калегі і грамадзяне! Вітаю Вас ад імя старэйшае ў Польшчы беларускае школы—Віленскае Беларускае Гімназіі. Вітаю Вас ад імя тых беларускіх вучыцялёў, якія ведаючы несьцярпіма цяжкое палажэньне сваіх калегаў на вёсцы яшчэ ў жніўні месяцы зьвярнуліся да Таварыства беларускае школы ў Вільні з просьбай з'арганізаваць на падставе новых языковых уставаў беларускія вучыцельскія курсы, каб гэтым самым памагчы сваім вясковым братом, але нажаль зьдзейсьніць гэтага ня ўдалося і відаць ня ўдасцца. Урадовая школьная ўлада дасюль дазволу на гэтыя курсы не дала да, як чуваць, і ня дасьць. Можа новае таварыства Прасьвета будзе шчасьлівейшае, бо бачу, што яму ня толькі далі магчымасьць склікаць сёньняшні зьезд, але сама ўрадовая школьная ўлада дапамагае ў гэтым, што праўда гэта тая самая ўлада, якая яшчэ так нядаўна адзначылася тым, што зьліквідавала абсолютна ўсе беларускія школы ў Віленшчыне, зачыняючы больш як 200 беларускіх школ у працягу 2-х месяцаў.

„Думаю аднак, што Беларускі настаўнік прыехаў сюды не для таго, каб дапамагчы нашым старанным апякуном зьліквідаваць тую працу, якую ўжо ад трох месяцаў вядзе так энэргічна і бясстрашна наш беларускі вучыцель, адчыняючы прыватныя як яўныя, так і тайныя школы.

„Маю надзею, што беларускі настаўнік ня здрадзіць свайго народу і, з'арганізаваўшыся у магутную адналітую вучыцельскую сям'ю, бясстрашна падасьць тут голас беларускага народу, як запраўднага і зпрадвечнага гаспадара гэтай зямлі, жадаючы ад тых, ад каго гэта залежыць, сумленна выканаць прынамся закон аб беларускай школе.

„Прыймаючы пад увагу, што выразнае права на родную школу задэкляраванае беларускаму народу Польскім соймам, зьявілася, як рэзультат стойкае барацьбы за беларускую школу нашага Беларуска Пасольскага Клюбу з аднаго боку і тых нялічных адзінак польскае дэмакратыі, якія адважыліся прыпадняць гэта хаўтурна чорнае пакрывала, заслаўшае ўвесь абшар Заходняе Беларусі, з другога,—я прапаную ад імя сёньняшняга зьезду паслаць дзьве тэлеграмы, адну віцэ-старшыні Рады міністраў п. Тугутту, а другую Беларускаму Пасольскаму Клюбу—наступнага зьместу:

Варшава, Рада Міністраў. Віцэ-старшыня Тугутт.

Зьезд настаўнікаў-беларусаў, скліканы таварыствам „Прасьвета“ ў Вільні 18 гэтага сьнежня, прыймаючы пад увагу нецярпіма-цяжкое палажэньне беларускае школы і гвалтоўнае навязаньне беларускаму народу школы ў польскай мове, што пярэчыць так званым языковым уставам аб школах, зварачваецца да пана міністра, як тварца гэтых законаў, з заклікам правясьці іх безадкладна ў жыцьцё ў поўнай меры.

Прэзыдыум зьезду.

Варшава, Сойм. Старшыні Беларускага Пасольскага Клюбу.

Зьезд настаўнікаў-беларусаў, скліканы таварыствам „Прасьвета“ ў Вільні 18 гэтага сьнежня, шле падзяку Беларускаму Пасольскаму Клюбу за яго стойкую барацьбу за беларускую школу, даўшую ў выніку Беларускаму народу языковыя законы і права на школу ў роднай матчынай мове, адначасна заклікаючы Беларускіх паслоў дабіцца ад Польскага Ураду правядзеньня гэтых законаў у жыцьцё.

Пасьля прамовы Р. Астроўскага распачалася дыскусія ў справе пасылкі запрапанаваных тэлеграмаў, у якой прынялі ўчасьце: Косьцевіч, Більдзюкевіч, Паўлюкевіч, Савіцкі і Астроўскі. Першыя трох катэгарычна пратэставалі проці пасылкі дэпэшы Бел. Пасольск. Клюбу, а матывуючы гэта, паміж іншым, тым, што, калі-б сход прыняў прапазіцыю гр. Астроўскага, то гэтым самым наклікаў-бы гнеў улады і не дабіўся-бы ніякага паляпшэньня, а, наадварот, пагоршыўбы сучаснае палажэньне.

Грам. Савіцкі, адказуючы папярэднім прамоўцам, сказаў:

„Паважаныя грамадзяне і грамадзянкі, мне хацелася-б стушаваць той дысананс, які ўнясьлі папярэднія прамоўцы ў чакаючую нас працу. Мне здаецца, мы сюды зьявіліся не для палітычных спрэчак, не для крытыкі дзеяльнасьці бел. клюбу, ці якіх-небудзь іншых палітычных партыяў, а дзеля таго, каб тварыць беларускую школу. Справа гэта надта патрэбная, але і надта цяжкая. Цяжкая яна таму, што мы маем шмат адусюль перашкодаў. І вось, каб перамагчы гэтыя перашкоды, мы павінны стварыць адзіны магутны фронт, які-б сваім напорам прарваў вал гэтых перашкодаў. Фронт гэты, выключна, магчымы толькі з Бел. Пас. Клюбам, адзіным праўным прадстаўніком і шчырым абаронцам нашага працоўнага народу і, між іншым, нашае нацыянальнае школы. Ен і толькі ён сьмела і моцна заявіў на ўсю Польшчу і Эўропу аб тым, што ёсьць Беларускі Народ, што ён шукае сваіх правоў і што за гэтыя правы Беларускі Пасольскі Клюб змагаўся, змагаецца і будзе змагацца. Як вынік гэтага змаганьня, грамадзяне, мы маем гэтыя, хаця і нездаваляючыя нас, языковыя законы, але ўсё-ж-ткі яны зьяўляюцца крокам уперад на шляху разьвязаньня пытаньня аб нашай школе. Але і гэтыя куцыя законы, як мы бачым, не праводзяцца ў жыцьцё; і вось я падкрэсьліваю, што мы павінны паслаць тэлеграму Беларускаму Пасольскаму Клюбу, бо пасылкай падзякі Клюбу мы дадзём маральнае падтрыманьне яму ў ягоным змаганьні за правядзеньне ў жыцьцё гэтых законаў і лішні раз перад усімі рашуча пакажам, што ў сваіх імкненьнях мы, беларусы, адзінае цела і душа“.

Грам. Астроўскі, матывуючы неабходнасьць пасылкі тэлеграмы Бел. Пас. Клюбу, сказаў:

„Мяне дзівіць тое, што нават тыя, хто так баіцца паслаць падзяку Бел. Пас. Клюбу, самі падкрэсьліваюць яго выдатную ролю ў паяўленьні на сьвет языковых уставаў. Дзівіць мяне моцна, чаму пасылка дэпэшы п. Тугутту не ўважаецца маімі праціўнікамі за „палітыканства“, пасылка-ж дэпэшы Бел. Пас. Клюбу так страшыць іх, як нейкі „дывэрсыйны акт“. Я асабіста не належу, а ні да тэй палітычнай групы, на чале, якой стаіць Бел. Пас. Клюб, ані да тэй, на чале якой стаіць т.-з. „Грамадзянскае Сабраньне“. Я культурны працаўнік і прыйшоў сюды зусім шчыра будаваць беларускую школу, але, даруйце, я не магу згадзіцца з тым, каб, пасылаючы тэлеграму мін. Тугутту, адначасна не паслаць тэлеграмы тым, хто фактычна сваею стойкаю барацьбой выклікаў стварэньне т. з. „Языковых Уставаў“. Для мяне зусім незразумела, чаму кожнае шчырае нацыянальнае беларускае імкненьне разглядаецца, як нейкая дзяржаўная акцыя. Я не разумею, чаму імкненьне беларускага народу злучыць разарваныя Беларускія Землі разглядаецца, як акт адарваньня Зах. Беларусі ад Польшчы, а не наадварот — не як далучэньне Усходняе да Заходняй. Хто-ж вінаваты ў тым, што дагэтуль у Заход. Беларусі ня створаны такія варункі эканамічнага і палітычнага жыцьця, каб нашы браты з Усходу імкнуліся да злучэньня з намі?! У імкненьні разарванага цела Беларусі я зусім ня бачу нейкага „дывэрсыйнага акту“, і мне, як грамадзяніну Польскае Рэспублікі, ніхто гэтага закіду зрабіць ня можа.

„Але трэба мець на ўвазе, што я, будучы зусім лёяльным грамадзянінам польскае рэспублікі, адначасна зьяўляюся **беларусам** і, як такі, безумоўна не магу здрадзіць свайго народу. Я не магу ісьці разам з тымі, хто глядзіць на языковыя ўставы, як на сродак успакаеньня заграніцы. Я добра памятую тыя словы другога тварца языковых уставаў: п. Станіслава Грабскага, які на лекцыі сваей тут, у Вільні, калі не памыляюся, 3 ці 4 жніўня публічна заявіў, што языковыя ўставы — гэта быў неабходны акт, дзеля папраўленьня апініі Польшчы заграніцай. Я не забыўся тых слоў „успакаеньня“, сказаных гэтым тварцом языковых уставаў, калі ён гаварыў, што палякам баяцца іх няма чаго, што шляхам міністэрскіх распараджэньняў іх можна будзе правадзіць у жыцьцё так, што гэта зусім не перашкодзіць асыміляцыі і дэнацыяналізацыі беларускага народу.

„Дык вось, прыймаючы пад увагу ўсё гэтае, а таксама і тое, што я, як стары вучыцель, добра ведаю, душу дзіцяці, ведаю, што яна, фактычна, зьяўляецца воскам, пры лепцы якога застаюцца найменшыя адпячаткі пальцаў, — я, кажу, не магу згадзіцца на нейкія сурагаты беларускае школы, як гэта хоча зрабіць польская ўлада і, як відаць, тыя „тоже Бѣлоруссы“, якім улада так памагае. Я не магу згадзіцца на тое, каб беларуск. школы былі беларускімі толькі па вывесцы, а фактычна — гэта будзе тая самая польская школа, на чале якой будзе стаяць нейкі галілейскі паляк, ды будзе калечыць душу беларускага дзіцяці. Калі мае быць такі сурагат, то лепей няхай яго ня будзе. Я не магу згадзіцца з тым, каб для беларуск. вучыцеля, які хоча атрымаць т. з. кваліфікацыі, не знайшлося мейсца на яго роднай зямлі, і каб яго высылалі з роднага краю ў нейкія „Bydgoszcy“ ды „Krakawy“.

„Прымаючы пад увагу, што Бел. Пас. Клюб, як я ўжо гаварыў у сваім прывітаньні, сваей стойкаю барацьбой можа даў нам магчымасьць на сягоньняшнім зьезьдзе гаварыць пабеларуску, — я не магу за гэта атплачываць яму чорнаю няўдзячнасьцю і дзеля гэтага падтрымліваю сваю прапазіцыю аб пасылцы дэпэшы“.

Каб яшчэ мацней запужаць забітага беларускага вучыцеля, які прыехаў на зьезд, шукаючы сваей роднай школы, мала, як відаць, было пагрозаў Павлюкевіча арыштамі і надта сумнымі вынікамі. Калі дайшло да галасаваньня, віцэ-старшыня зьезду, вядомы Косьцевіч, на жаданьне сходу галасаваць тайна, запрапанаваў паіменнае галасаваньне, вынікам якога было тое, што **проціў** пасланьня дэпэшы была, фактычна, **меншая частка**, бо ўсяго 41 голас, (у тым ліку ўсе невучыцялі з Грам. Саб.), за пасланьне — 15, а 30 устрымалася ад падачы свайго голасу, — ёсьць ведама, дзеля таго, каб не папасьці ў сьпіскі дэфэнзывы і ня быць пазбаўленымі грошы ад пана Павлюкевіча на дарогу да хаты...

Пасьля такіх вынікаў галасаваньня віцэ-старшыня сходу Р. Астроўскі, узяўшы слова, заявіў, што пасьля гэтага ён, ня хочучы браць на сябе

Мужычых душ
Зьявіў красу
І бель...

Вось яшчэ яркі прыклад, як выглядае пасьля перамогі грозная рэальнасьць запраўднай рэвалюцыі:

Мячы маланак пелі
І навальніцы йшлі,
І гром вясьняны хмелем
Паіў абшар зямлі...

Але-ж гэтае ўсё, гэтая перамога—„там“.
Там—ужо **дажынкі**.
Тут, у нас—яшчэ толькі **сяўба**...
Вось паслухайце.

Нашая ніва.
Сейбіт зары
Сее маўкліва
Сум аб дабры.
Жменяю семя,
Дужы узмах.
У золаку дрэме
Сонечны шлях.
Дзевы-дзяньніцы
Кленчаць на ўсход (!)...
У кроплях расіцы—
Буйны ўмалот.

Усюды прароцтвы...
Хто-ж іх пайме?
Розум—убожства
Верыць зіме.
Вецер сьлязьліва
Уторыць яму;
Лозы жахліва
Вяжуць думу.
Толькі бяз меры
Сьлёзы чаму?
Хто у зьняверы
Плача на цьму?—
Мудрасьцю сівы
Сейбіт зары
Сее на нівы
Сум аб дабры.
Узыдуць зярняты—
Ліху канец.
Весткі крылатай
Жду—пасланец!

Скуль-жа гэтая вера ў пасланца? Зразумела, з таго дасьледу, які зрабіў народ за апошняе дзесяцілецьце.

Дарма свае сілы
Зьбірае зіма—
У друзгах няміла
„Народаў турма“...
Пракляцьце. „Расея“
Прапала навек —
Ня страшыць завея
Блiскучых павек.

Так было... Але так і будзе з усялякай іншай „турмой народаў“, якая захоча пасьледаваць мэтам і слову нябожчыцы...

І гэта—тым пэўней, што ўжо

Шырокаю трапой
У час гэты з пакус
На ману Эўропы
Узыйшоў Беларус...

Узыйшоў—і ня зыйдзе, бо далёка-сягаючы, хаця ў нашага паэта такі асьцярожна і культурна-нясьмелы, такі характэрны для яго паэзіі „віхар“ ужо „зламаў браму ў рай“—і рай беларускі...

У крывіцкіх вёсках
Узьняўся гуд
І ў адгалосках
Зрастае цуд“...

Маленечкая, але наскрозь перасычаная жывым, захапляючым і ўздымаючым **віхрам** кніжачка **Ул.** Жылкі канчаецца трагічным засланым „сьлёзным туманам“ дзіцячых вачэй, абразам „падзелу“.

Па **беламу** целу
Знакам ад нажа
Крывавіць мяжа...
І кажуць прапасьці...
. . . .
Толькі—не!
Не пазбыць—
Ня міне,
Чаму быць...

Так

Голас яе
Бурай пяе...
Хто гэта яна?—
—„О, як сэрцу салодка маліцца—
Беларусь, Беларусь, Беларусь“!..

„На ростані“ — вялікшы зборнік у паўсотні старонак, больш разнароднага зьместу. Паэт — яшчэ пад уладай сваіх „валадароў“ — расейцаў, але хоча і імкнецца—праз асабістае „спатканьне з Эросам“ выйсьці на нейкі новы—уласны шлях...

Паэта вабяць і клічуць новыя „прывабныя далі“... паэт—на ростані. Але тое, чым ён скончыў першы спыток, чым пачаў новы: Беларусь,—відаць, будзе ў гэтых новых „далях“ душэўным цэнтрам паэта, хаця яго душа ўзбагачываецца водгукамі антычнага сьвету—Грэцыі і Рыму, — а таксама польскай і замежнай паэзіі.

Адраджэньне Беларусі—факт, заклікаючы да найвялікшай ахвярнай адказнасьці суменна-грамадзкую душу паэта.

„Беларусь, Беларусь—гэты зык
„Паліць душу маю, як вагнём“...

„Магутны і тужлівы зоў“ гэтага вялікага

адказнасьці і ня маючы адвагі гаварыць ад імя беларускага народу праз галовы праўных яго прадстаўнікоў — дэпутатаў Бел. Пас. Клюбу, — ён змушаны пакінуць сход.

За гр. Астроўскім узяў голас сэкратар прэзыдыуму, гр. Заморын, які сказаў, што, будучы салідарным у паглядах з тымі, хто меў адвагу адкрыта і рашуча падаць свой голас за пасылку падзякі Бел. Пас. Клюбу, лічыць для сябе ганебным заставацца далей на гэтым пашанным мейсцы, — і, разам з групай 15 чал., якія не знаходзіліся ў грашовай залежнасьці ад арганізатараў зьезду, пакінуў салю.

Выхадам з Зьезду палітычна сьвядомых і матар'яльна незалежных ад арганізатараў яго 15 вучыцялёў скарысталася кампанія Валэйшы, каб правясьці—пры палахлівым маўчаньні прывезеных з вёскі і стэрарызаваных настаўнікаў — тэлеграму на імя маршалка Сойму, зьмяшчаючую ў сабе выступленьне проці беларускіх паслоў. І гэта была адна—адзіная „ўдача“ валэйшаўскае „Прасьветы“.

Другі дзень пачаўся таксама „ўдачай“ для лякайскае палітыкі Валэйшаў, Косьцевічаў і Паўлюкевічаў, якія з'арганізавалі „owacyjne“ спатканьне „дабрадзею“ беларускага народу — віленскаму куратару п. Гонсёровскаму, які „заслужыўся“ беларусам тым, што пазачыняў у сваім вокрузе ўсе беларускія народныя школы (апрача аднае: у Вільні!), пазбавіў віленскую беларускую гімназію ўрадовае дапамогі і правоў, зачыніўшы гэтым яе вучням доступ у вышэйшыя школы Польшчы. Але гэтая „owacyja“ заклятаму ворагу беларускае школы, відаць, працьвярэзіла ўрэшце і вясковых настаўнікаў, якія—пасьля дазнаных на Зьезьдзе ўніжэньняў іх нацыянальнага пачуцьця,—выявілі сваі запраўдныя настроі ў рэзалюцыі ў школьнай справе, якую тут падаем у перакладзе з „Dzien. Wil.“:

„З прычы таго, што польскія ўлады не адчыняюць беларускіх школ, а істнучыя школы ператвараюць у польскія, супраць волі народу, што прыватныя школы ўладамі ліквідуюцца, што польскія школы ў межах Заходняе Беларусі зусім не здаваляюць патрэбаў насяленьня, што кары за непасылку беларускіх дзяцей у польскія школы спаганяюцца ў той самы час, як народу адмаўляюць адчыняньня беларускіх школ, і што, хоць беларускае настаўніцтва ня зусім выкваліфікавана, але ў беларускай мове істнуюць падручнікі, датарнаваныя да ўсіх вымаганьняў навукі,—зьезд трэбуе здаваленьня ягоных дамаганьняў і адкрыцьця вучыцельскіх курсаў, якія падгатавалі-бы ў працягу лета 1925 году кадр вучыцялёў для беларускіх школ“.

У іншых рэзалюцыях зьезд высказаўся за арганізацыю пакуль-што прыватных школаў, а такжа за друкаваньне падручнікаў „гражданкай“.

Такім чынам **перамога аказалася бясспрэчна на старане беларускае апазіцыі і Беларускага Пасольскага Клюбу**: зьезд, хаця—пад націскам валэйшаўскае групы—і выступіў проці беларускіх паслоў, аднак, **прыняў усю іх школьную праграму**, абвешчаную з соймавае трыбуны і праводжаную Беларускай Цэнтральнай Школьнай Радай.

Песьні на чужыне.

К Р А Й.

Сонца заходзіць... На вежах кляшторных
У шклах запаляюцца тысячы зорных
Ярка—чырвоных агнёў...
Хараша... Марыцца... Сэрца імкнецца
Ў край, што яшчэ прыгажэйшым здаецца,
Сумны, а родны ізноў.
Там... там усё быццам так, а іначай
Хваляю ў сэрца ліецца гарачай,
Там, там усё прыгажэй:
Сіняе, сіняе неба бяз конца,
Смутна—вясёлае, яснае сонца,
Далі бязьмежных палей.
Там... Там у гожыя, цёплыя ранкі
Песьняю срэбнай вітаюць жаўранкі
Першыя праблескі дня,
Песьняю будзяць ціхія лагчыны
Гдзе яшчэ пасам густым, цёмна-сінім
Сонна калышыцца ймгла.
Сонца там росы усьмешкаю сушыць,
Вецер там кветкі ласкае, варушыць,
Кветкі ў шырокіх лугох.
Хвойкаў там шумам шумяць верхавіны,
Дзіўна-жахліва трапочуць асіны
Ў цёмных, зяленых барох...
Бор там... Магутныя сосны асілкі,
Белы бярэзьнік, высокі, а хілкі,
Ягаднік, мох між сасон...
Цёмныя, поўныя страхаў гушчары,
Байкі сасоньніку—лесныя чары,
Птушкаў пад веткамі звон.
Вёсны там... Ласкі нясмелыя сонца
Будзяць жыцьцё у радзімай старонцы,
Робіцца неба сіней.
Вецер,. прапётам, цалуе, ласкоча,
Нешта вясеньняе, мілы, шапоча,
З таячых вее палей.
Таюць сьнягі... Ручаінкі зьбягаюць,
З грукатам, звонам зямлю заліваюць,
Доўгімі робяцца дні.
Ў сініх лясох зацьвітаюць пралескі,
Сэрца хвалююць праменныя блескі
Новае вечна вясны...
Лета там... Хвалі па жыце гуляюць,
Колер зялёны ў срэбны зьмяняюць,
Срэбны ў сіні, сівы...
Сьцежкай зялёнаю ў жыта забрацца—
Можна ў золаце зьнікнуць, схавацца,
Жыта—вышэй галавы...
Косы зьвіняць на лугу—сенажаці,
Хочацца твар гдзе ац сонца схаваці,
Горача... Нехта пяе...
Горача... Жніўныя песьні па нівах
Ціха ў тужлівых плывуць пералівах,
З ветрам у даль іх нясе...
Восень там... Золата стромкіх бярозаў.—
Лісьць пачарнеўшы ад першых марозаў,—
Шу... пад нагамі шуміць.
Плавае золата з хвалямі ветру,
Срэбрам блішчыць у крыштальным паветры.
Ніць, павучынная ніць.
Пекна... А потым—туманныя далі,
Поле счарнеўшае: жыта пажалі,
Шэрая сетка дажджоў.
Высака крык жураўлінае стаі,
Крык, што, як плачам, душу надрывае,
Столькі ўжо чуты разоў!
Зімы там... Песьні глухія завеі,
Доўгія ночы, сьнягі без калеі,
Іскры халодныя зор,
Бор, што прыбраны ў льдзіны, каронкі,
Высіцца пышны, багаты і стромкі,
Сьнегам завеяны бор.
Ў вецьці бярозаў там, быццам сьлязінкі,
Тускла, халодна зіяюць ільдзінкі.
Сумна... А ў ясныя дні!
Пэрлаў, вагнёў, серабра пералівы,
Сьнежных раўнінаў праменныя дзівы,
Гэткай ня знойдзеш зімы!
Вёскі там... Гразь, саламяныя стрэхі,
Колькі рабінаў у садку для пацехі,
Студня з даўгім жураўлём...
Колькі кустоў недацьвёўшай паўрожы,
Крыж дзеравяны на канцы—раздарожжы,
Дах ад дажджу над крыжом.
Вечарам майскім вось тут, на расстані
Людзі пяюць, адмаўляюць літаньні,
Кленчуць у шэрым пылу...
Кленчаць: а сонца за вёскай зьнікае,
Золатам чыстым, густым залівае
Крыж і людзёў граМаду. *)
Верай магутнаю, сьветлаю сілай
Вее ад гэтай грамадкі пахілай,
Вабіць прыгожасьцяй май.
Нават адзін абразок гэткі ў полі—
Й сэрца цябе не забудзе ніколі,
Родны мой край!

ВЯСНОЮ.

Ізноў вясна... Блакіту зьяньне,
І сонца ласкі, й фарбы раньня,
І ветру ў вочы пацалункі,
І чар увесь зямлі—пястункі,
Што, прабуджаючыся паволі,
Яшчэ праз сон сьмяецца ў полі,
Сьмяецца ў мглістых пералесках,
У сініх зорачках—пралесках,
Сьмяецца ў месьце нават чорным,
Сьмяецца сьмехам ясным, зорным,—
—Усё, усё даўно знаёма,
Усё пэражыта мною дома...
Але душа дрыжыць, вітае
Вясну, што вечна парывае,
Вясну, што будзіць сны, жаданьні,
Няясны сум—натхненьня раньне,
Што нават тутка, у чужыне
Прамень ясьнейшы ў сэрца кіне.

ВАСІЛЬКІ.

У жытох расьцвілі, расьцвілі васількі...
На прасторах далёкіх, нянашых палёў,
Між маўклівых, зялёных яшчэ каласоў,
На чужацкай зямлі расьцвілі.

Па пяшчаных узгорках палоскі бягуць,
Пад гарою, ўнізе, зелянеюць кляны,
Асыпаюцца яблыні—дзеці вясны,
Васількі па ўзгорках цьвітуць.

Кветкі мілыя, памяткі іншых палос,
Вузкіх метаў, паросшых румянкам, травой,
Кветкі—памяткі песьні жаўронка ціхой,
Песьні—звону з крышталяў нябёс...

Там, у гэных палёх вы ня гэтак цьвілі,
Гэткі сум не сьвяціўся ў вашых вачох,
З пахіленых, зьвяўшых напоў лепясткох,
Кветкі роднай, далёкай зямі...

---

*) У некаторых мяйсцовасьцях есьць звычай адпраўляць маевае набажэнства каля крыжа, за вескай, асабліва там, дзе далека да касьцела.

слова... хто пайме музыку гэтага слова, той увесь затрапечацца, як бы ранены:

„Задрыжыць пад навалаю дум:
„Гэткі страшна-пакутны іх стогн
І аб волі бязьмерны іх сум“!..

Вось з якой павагай і адказнасьцю адносіцца да паўстаўшага факту Беларускага Адраджэньня.

Але гэты страх, выклікаваны столькі-ж маральнай адказнасьцю, сколькі і паўдзіцячай чуласьцяй і нясьмеласьцяй, хутка зьмяняецца верай.

З надзеяй у шчасьце дзён сьвятлейшых
Устане збуджаны народ,
Нявідна йшчэ ў завірусе,
Куды ляжыць ягоны шлях.
Але дух творчы ў Беларусі
Жыве й змагае жыцьця шлях...

Ізноў трэба адзначыць адзін з найлепшых і найхарактэрнейшых для паэзіі Ул. Жылкі вершаў кніжкі „**Віхор**“, які прывядзем увесь:

Гасьцём і тараю трывожнаю
Зьляцеў да нас з пад сьветлых зор.
Краінай любаю, разложнаю
Імкне, гудзе, шуміць віхор.

* * *

І не—**ня злы, але бушуючы**
У шалёным імпэце ўвесь ён,
Ваду вазёр і рэк хвалюючы,
Пусьціў па пушчах песьню—звон.

* * *

Грыміць, гудзе ўсё недарэчнае...
Што раз віхор гучней, прудчэй...
Услухайся, паймі адвечнае—
І гімны вырвуцца з грудзей!..
Пара, пара дазнацца, зьверыцца
Сваіх магутных сонных сіл!
Адважны хто спыніць намерыцца
Размах жыцьця і творчы пыл?!

* * *

Дзе йдзем? І дзе канцы канцовыя?
Дзе ходу нашаму мяжа?
У адказ віхор пяе ўсё новае,—
І лязіво блішчыць нажа!..

Вось якім нясьмелым — „нязлым, але бушуючым“ і будзячым творчы пыл, і хістаючым „усё недарэчнае“ робіцца, прайшоўшы праз паэзію Ул. Жылкі, страшэнны „ўсходні віхор“...

І толькі ў канцы гэты віхор паказывае свае грознае аблічча, бліснуўшы „лязівам нажа“—той „выканаўчай маланкай“, якая спаўняе прысуды „Зорнага суду“ на зямлі...

І ізноў трэба сцьвярдзіць, што гэты малады „віхор будучыны“ робіцца „ня злым“ і дзеля таго, што паэт любіць родную **старыну мінуўшчыны**...

Аб гэтай любові кажуць гэткія вершы, як „Дзед“, „Люблю, ня знаючы пуціны“ і рад іншых:

Гэтым „бушуючым віхрам“ напоўнены ня толькі зьмест, але і самы рытм вялікшае часткі найлепшых твораў паэта, і гэтая гармонія сэнсу і рытму, зьместу і формы, духа і стыхіі—найлепшая адзнака таго, што гэтыя вершы спараджоны — у вольным акце саматварэньня — з першароднага „Духа Музыкі“, як любіў выражацца Ніцшэ.

Паэт выробляе свой уласны рытм, і ў гэтым—першая адзнака, што перад намі—пясьняр з ласкі Божай. **Характэрным** прыкладам гэтай ужо зусім **арыгінальнай** рытмікі зьместу і формы зьяўляецца верш на стр. 12:

Толькі той, чый вольны дух
Застаецца ў бойках квол,
Толькі той, хто творыць рух
Беларускіх мест і сёл;

Толькі той, хто верыць ў цуд—
Нашу долю курных хат,
Толькі той, хто любіць люд,
Толькі той—мой любы брат.

. . . .

Нас балее, што ні раз —
Чуюць моц чужы і свой!
Жджом: надойдзе грозны час
Будзе радасьць, будзе бой!..

Пагалоска зьдзівіць сьвет,
Заварожыць песьняў тахт —
Бо значны дзядоўскі сьлед
І вядзець у далі шлях.

Мо' запыніц яго кат?
Мо' спужаемся чагосьць? —
Калі трэба, умерці на'т
Нам ня страх, а шчасьце ёсьць!

Гэты верш, апрача свайго чыста жылкаўскага „баёва-далікатнага“, прасякнутага **любоўю** віхорнага рытму, характэрны і тым, што сумяшчае паэзію песьняра на моцным і „значным дзядоўскім сьляду“ мінуўшчыны з перспэктывай „далёкага шляху“—будучыны.

Паэт—„грамнічная сьвечка прад Богам“ — часамі „ціхай-ціхай згарае малітвай“ — за родны край, „абвеяны злой сухавеяй“, „задушаны ліпкаю плесьняй“, ды за „зблудзіўшы ў бездарожжы“ на цёмным цярновым шляху народ.

У гэтых ціхіх малітвах знаходзіць праяву напоў жаноцкая, напоў дзіцячая, чуласьць паэта, яго „нясьмеласьць“ у баі...

Але ён ведае, што з яго сьлёз, — з сьлёзаў народнага песьняра—зьбяруцца дажджы—навальніцы!..

І тады яго „ціхія малітвы“—мацнеюць, гучнеюць і ён ізноў знаходзе ў душы свой „бушуючы віхор“.

ВЯЧОРНЫ АБРАЗОК.

Ўжо вечар... З яснага блакіту
Зьнікаюць фарбы, блескі дня,
І чыстым золатам заліта
Ціхіх палёў далячыня.

Істружкай сьцежак ўецца ў жыці,
Зьбягае ў ніз, паўзе вышэй,
Праз ручаёў сталёвых ніці
Бяжыць кудысь далей, далей...

На ўзгорку млын—вятрак ляніва
Часамі крыльлямі ўзмахне
І стайка галубоў пужліва
З пад даху ў неба высь памкне...

Лятуць, купаюцца ў паветры,
Зьнікаюць, круцяцца ізноў,—
Лісты, што ў восень носяць ветры,
А захад іх фарбуе ў кроў

КАЛЫХАНКА.

Ноч рассыпала зораў вагні...
Ў сінем небе яны патанулі.
Вее сон над прасторам зямлі.
Люлі, люлі, сыночак мой, люлі.

З срэбных зораў, з чырвоных агнёў
Упляту я праменны вяночак,
Над галоўкай завешу тваёй.
Люлі, люлі, засьні, мой сыночак.

Будуць зоркі малому сьвяціць,
Будуць сны залатыя дарыць.

Ўсюды ціша і сонны спакой...
Вербы гібкае вецьце пагнулі
Над халоднаю, змрочнай ракой.
Люлі, люлі, сыночак мой, люлі.

Я падслухаю шэпты вярбін,
Я падслухаю шорахі ночак
І зьлію ўсё у хор у адзін.
Люлі, люлі, засьні, мой сыночак.

Будуць вербы над хлопцам шаптаць,
Будуць ціхія сны насылаць...

Нібы плачучы, у кропельках сьлёз,
Прыгажуньні бярозы паснулі:
Гэта ў пэрлы прыбраў іх мароз.
Люлі, люлі, сыночак мой, люлі.

Тыя пэрлінкі—сьлёзкі зьбяру,
Наніжу з іх пацёркаў шнурочак
І на шыйку завешу тваю.
Люлі, люлі, засьні, мой сыночак.

Будзе з імі маленькі гуляць,
Ручкай пацеркі-сьлёзы ссыпаць.

Сее ночка чароўныя сны
Над палямі зямелькі—матулі.
Сьніць усё... Сьні-ж аб сонцы і ты...
Люлі, люлі, сыночак мой, люлі..

Хелмно на (Памор'і) 1924 год.

Наталя Арсеньнева.

„Сьмертнікі".

І вось надыйшла восень. Акно маёй адзіночкі выходзіла ў невялічкі сад, дзе гулялі хворыя з вастрожнай бальніцы. І гэта было некаторым палягчэньнем, бо процілежныя адзіночкі нашага корпусу выходзілі ў пануры двор „straceń", дзе адбываліся сьмяротныя кары, і сонца там ніколі не паказывалася. Гэтыя адзіночкі, цёмныя і вільготныя, наводзілі на сваіх вязьняў цяжкі забойчы настрой. Рэдка хто выходзіў з іх не туберкулёзным.

Маё-ж палягчэньне было ў тым, што я мог, нелегальна забраўшыся на вакно, бачыць унізе гуляўшых людзей, прыслухоўвацца да іхняга говару і бачыць сонца, якое паказывалася ў маім вакне на пятнаццаць мінут.

Усяго гэтага былі пазбаўлены мае ліхадольныя таварышы, папаўшыя ў адзіночкі на процілежным баку карыдору. Яны маглі толькі чуць прадсмертныя ўздохі ахвяр, раптоўныя каманды экзэкутара і... ахвярныя залпы. З акна-ж яны маглі бачыць абрызганы крывёй ганебны слуп...

Але з восеньні і я быў пазбаўлены сваіх прывілеяў. Хворыя вязьні ўжо рэдка выходзілі на спацыр, дый сам сад з пажоўклымі лістамі і завяўшымі краскамі на клумбах наводзіў нейкую востра-колючую нуду. Сонца, ледзь-ледзь паказаўшыся над дахам суседняга корпусу і заглянуўшы ў адзіночку неяк вінавата, з падлоб'я, ізноў хавалася за дахам.

Частыя дажджы блізу што зусім пазбавілі нас прагулак, хоць і тыя не давалі нам вялікай прыемнасьці, хутчэй уцяжылі нашы цярпеньні, бо гулялі мы на двары „straceń". Усе мы лічыліся важнымі дзяржаўнымі праступнікамі, і кожнаму з нас, за выняткам двух „вечнікаў", пагражала сьмяротная кара. Дзеля таго вастрожная адміністрацыя баялася выпускаць нас на агульны, спэцыяльна дзеля прагулак датарнаваны падворак, і вось мы гулялі ў гэтым панурым мейсцы сьмерці, як быццам дзеля таго, каб больш да яго прызвычаіцца. З трох бакоў двор гэты быў акружаны каменнай, масыўнай сьцяной; з чацьвертай узвышаўся фасад нашага корпусу, а ў сярэдзіне стаяў... ганебны слуп...

І вось мы, дзесяць крокаў адзін ад аднаго, з апушчанай уніз галавой і загнутымі назад рукамі, нясьпешным і разьмерным крокам хадзілі навакол астрожных сьцен па намі-ж вытаптанай сьцежцы.

Ня было куды нам сьпяшацца, бо дарога наша канчалася каля слупу сьмерці.

Калі-ж нашыя вочы нехаця сустрачаліся, мы прымушана ўсьміхаліся адзін аднаму і стараліся хутчэй спусьціць галаву ўніз, каб ня бачыць горачы гэтай усьмешкі. Трудна было прачытаць на нашых тварах, аб чым мы думалі, чаго хацелі і аб чым нудзіліся, бо на іх была паложана пячатка сьмерці... А калі раздаваўся сьвісток, азначаўшы канец прагулкі, мы моўчкі расходзіліся па сваім адзіночкам, ня згубіўшы ніводнага слова, не абмяняўшыся нават прывітаньнем.

І гэтак з дня ў дзень, зранку і вечарам, калі заходзіла сонца, мы адбывалі сваю хаўтурную працэсію навакол ганебнага слупу, час ад часу прыносячы яму крывавыя ахвяры.

Гэта зрабілася нашым культам.

Нам падабаўся ўвесь яго цынізм, і мы пакланяліся яму дабравольна, бо цярпеньне было нашым удзелам.

Дзеля таго мне і ўсім нам было вельмі няпрыемна, калі неяк нам аб'явілі, што, ня гледзячы на добрую пагоду, прагулкі ня будзе. Гэта значыла, што сярод нас ёсьць „сьмертнік". У гэткіх выпадках нас трымалі вельмі строга: пазбаўлялі прагулкі, страву падавалі праз фортку, а на „апраўку" выпускалі толькі два разы ў дзень і то па адным чалавеку.

Ён быў маім суседам. У працягу шасьці месяцаў па тры разы ў дзень я сустракаўся з ім у ўборнай на „апраўцы", але ня ведаў хто ён такі. Мы абменіваліся кароткім прывітаньнем і ніколі ні аб чым ня гутарылі. Ён быў для мяне толькі 106-м нумарам, а я для яго—105-м. На прагулцы мы таксама былі суседзямі, і я заўсёды бачыў абсацы яго ботаў і яго патыліцу.

Быў ён высокі, пекны мужчына, гадоў 22-х, з трошкі жаночымі сымпатычнымі рысамі твару і з нэрвовым падрыгіваньнем правай бровы.

І вось—у поўным расьцьвеце жыцьця і сілаў—ён будзе прынесены ў ахвяру ганебнай, але для нас так Пачэснай Сьмерці.-Сярод нас німа ні першага ні апошняга, ні першасьвяшчэньніка, ні левіта. Усе мы роўныя. Усе прымаем аднолькавы ўдзел у служэньні нашаму Культу, усе адначасна адбываем нашу хаўтурную працэсію навакол слупу сьмерці, але гэты наш драпежны бог выбраў сабе ў ахвяру найлепшага з нас . . . . . .

. . . .

Калі ў гэты дзень выпусьцілі мяне на апраўку, я вельмі баяўся спаткацца з ім у ўборнай. Мне сорамна было глядзець яму ў вочы, бо мы прыносілі яго ў ахвяру нашаму богу. Але нас выпускалі па адным, і ў каморцы яго ня было. Тады мне захацелася, каб ён быў тут. Мне хацелася кінуцца яму на шыю, абняць моцна, разьвітацца, сказаць некалькі гарачых слоў... Маё сэрца тады яшчэ не абрасло моцнай скарынкай з людзкай ненавісьці, маны і гвалту, ад якой так лёгка адбіваецца жаласьць і спагада. З другога боку, я быў здаволены, што не спаткаўся з ім, бо што-ж можна сказаць чалавеку, які ідзе на сьмерць, а ўрэшці я ня быў пэўны, што і запраўды ня кінуся яму на шыю. А рабіць гэтага нам было ня можна. Мы былі байцамі, якія не павінны мець ў сабе ніякага пачуцьця, апроч бязьлітаснай ненавісьці да сваіх пераможцаў. Мы заўсёды былі паважна, нават, урачыста—нясьпешнымі, бо ня было куды нам сьпяшацца, а на тварах нашых было аднолькавае выражэньне, бо на іх была паложана пячатка безбаязьненай сьмерці. Мы маглі плакаць і сьмяяцца, але толькі ў адзіночцы. Так, каб нас ніхто ня бачыў і ня чуў.

Але вось, калі я выйшаў з уборнай, ён паказаўся на процілежным канцы карыдору, і я павінен быў з ім спаткацца як раз на сярэдзіне.

Мы падсуваліся адзін да аднаго, як і трэба было, нясьпешным разьмераным крокам, а, спаткаўшыся, прывіталіся звычайным нахіленьнем галавы, з звычайнай для нас лёгкай усьмешкай у кутках вуст.

Калі-ж я хацеў прайсьці міма, ён раптоўна астанавіўся, і правая броў яго пачала канвульсыўна ўздрыгіваць. Я спужаўся за яго. Мне здавалася, што гэты сільны духам чалавек ня здолее да канца згуляць сваёй ролі. Што вось ён зараз сьціне з сябе нашу спакойна-ўсьмешлівую маску і кіне мне ў твар: „Я павінен зараз памерці, а вы гуляеце са мной нейкую непатрэбную камэдыю. Вы змушаеце мяне ўсьміхацца вам, калі мне хочацца плакаць". І ўсё гэта павінна выйсьці на самай сярэдзіне карыдору, і кожны з нас будзе чуць гэта ў сваёй адзіночцы.

— Вы хіба што хочаце закурыць, таварыш,— зьвярнуўся я да яго першы, каб папярэдзіць ка-

---

„Спалі, калі так трэба,
І пожні і поле!..
Пашлі грымоты з неба,
Віхор пашлі, але —

Хай пройдзем праз напасьці,
І дачакаю хай —
Убачыць у новым шчасьці —
Мужычы Край"! —

гэтай грознай малітвай да Бога-Віхра і канчаецца першы аддзел другога зборніку Ул. Жылкі, ахвяраваны дамінуючаму матыву **Бацькаўшчыны,—як магутнаму баявому лёзунгу** Адраджэньня.

Аддзел другі кніжкі „З палеткаў і лясоў" дае матыў тэй-жа Бацькаўшчыны, але з другога боку—лірычны краявід любай Айчыны.

Але і ў гэтым родным пэйзажы пясьняр Адраджэньня знаходзе матывы і сымвалы, сугучныя з сваім галоўным лёзунгам...

І тут—на фоне роднай прыроды ляжыць разваліўшыся прадстаўнік далёкай мінуўшчыны — Замчышча", з сваей „песьняй жуды аб „загубіўшай малады век" „дзіўнай, ня бачанай красы княжне"—Беларусі. І гэтую „княжну" — Беларусь трэба ўваскрасіць сярод беларускай прыроды!..

І вось цікава, што зараз-жа па гэтым вершы зьяўляецца і тая **першая стыхія**, у якую больш за ўсіх верыць паэт—зьяўляецца

„Вецер" —

— Знаёмы ўжо нам добра „віхор"!..

І гэты „вецер", „лёгка праскочыўшы праз плот,—„**крутануўшы пыл на дварэ**" (!) ужо запеў:

„Вер, што жаданае зьдзейсьніцца"!..

А пасьля „ветру"—віхурай —„паветра хмельным пахам"—„абуджаны народ—(„Сёмуха"), з свайго боку, будзіць у паэце „радасную веру".

„У вялікі лёс і шлях радзімае зямлі,
Які — прыдзе „пры сьвеце бліскавіцы"...

Але цяпер яшчэ ўвесь родны краявід прасякнуты „сьмяротным пахам" (верш „таго-ж назову",—нароўні: „тлетворный дух" — у Достоевскага і Ал. Блока!).

„Што, бы кадзільны дым, устае—
„Такі тужлівы і маркотны"..

Цудоўны верш—„Напярэдадні"—пекны абраз усходу сонца над беларускай прыродай — увесь прасякнуты сымвалізмам Адраджэньня і напамінае знамянітае „Сьвітаньне" Вэрлена.

Мы ня можам вычарпаць усяго зьместу гэтага аддзелу. Падаем толькі галоўнае, характарнае.

III аддзел — „Спатканьне з Эросам" (грэцкі бог любові)—мае эпіграфам знамяніты верш расейскага песьняра—„паэта хаоса"—Тютчева.

„О, как убийственно мы любим"!..

Мы ня будзем падробна разглядаць гэты аддзел, бо ў ім—у гэтым „спатканьні з Эросам" з эгаізмам любві і шчасьця асабістага—найстрашнейшая спроба для паэта, як і для чалавека наагул: тут паэт запраўды „на ростані", тут паэт — найменш арыгінальны, бо падлягае гэткім магутным уплывам расейскіх тытанаў, якраз найбольш небясьпечных для беларускага песьняра...

Тютчев, Блок,—пануюць тут самаўладна.

„Ня цурайся пробы вогнянай!", паўторым мы словы Апостала паэту, але перасьцерагчы яго маладую душу пры ўваходзе ў гэтае „дантава пекла" трэба.

Увайсьці туды вельмі лёгка. Але, каб выйсьці назад, трэба моцна трымацца рукі больш пэўнага, больш кахаючага Божае сьвятло і цьвярозы дзень і працоўную зямлю Вэргілія, якім зусім не зьяўляецца ані Блок, ані Тютчев.

IV аддзел: „Думы і настроі" — можа толькі пацьвярдзіць нашыя трывогі.

Дзіўная рэч,—але пакуль што неяк адзіная **ідэя Бацькаўшчыны**, ідэя вызваленьня і самастойнасьці народу-грамады—вось, што робіць на Беларусі чалавечую адзінку паэтам.

„Грамада—вялікі гмах",—сказаў Купала.

І пакуль што толькі гэты вялікі гмах робіць і паэта вялікім.

Мінчук.

P. S. Можна адзначыць, як дурны і тупазлосны кур'ёз, „рэцэнзію" нейкага „Булгарына" ці „Грэча" *) з „грамадзкага голасу", які разнёс" усю творчасьць У. Жылкі за тое, што ён... ня ўмее, паводле граматыкі Тарашкевіча, ставіць, дзе патрэба, у ці ў.

Гэты крыкуючы Фідыя шавец не зразумеў нават умысна — няпоўна „блёкаўскія" рыфмы ў цудоўным вершы „Векавечны хмуры бор"... і наіўна закідае аўтару-мастаку — „няправільную і слабую рыфмоўку"... Што-ж — „шаноўны крытык" давёў, што мае добрае—бо доўгае—вуха і... памятае граматыку Тарашкевіча.

Id.

*) Услаўленыя „крытыкі" Пушкіна.

тастрофу, і падаў яму пачку папіросаў. Ён узяў тры штукі, а рэшту зьвярнуў мне назад.

— Дзякую, гэтага для мяне ўжо хопіць, — прагавары ён і, канвульсыўна засунуўшы руку за пазуху, дастаў стуль нейкую картачку і падаў мне.

— Гэта мая нявеста,—прашаптаў ён. — Парваць і кінуць я ня маю сілы і не хачу пакідаць тутака, а ісьці туды з ёй ня сьмею. Аддаю вам; зрабеце з гэтым, што знойдзеце патрэбным.

Ён хацеў сказаць яшчэ нешта, але адразу схамянуўся, бо да нас падходзіў ключнік. Мы прынялі нашае звычайнае выражэньне твару, з лёгкай халоднай усьмешкай у кутках вуст, ніжка нахіліліся друг перад дружкай галовы і нясьпешным размераным крокам разышліся з тым, каб ніколі больш не спаткацца. Усё гэта цягнулася некалькі хвілін, і ніхто ня ведаў, што гэтыя хвіліны мы былі ня „сьмертнікамі", а людзьмі — жывымі, адчуваючымі. Мне хацелася нават агленуцца за ім, але я занёс гэтае хаценьне ў сваю адзіночку.

. . . . . .

Я і ўсе мы ў гэтую ноч ня спалі.

Я прыслухоўваўся да кожнага руху ў суседній адзіночцы, але там было ўсё спакойна... Мёртва.

Прайшло некалькі цяжкіх гадзін.

На касьцельнай званіцы прабіла, урэшце, поўнач, і па карыдору разьляслося: „baczność!".

Я схамянуўся, і ня толькі я, але кожны з нас, ад першага да чацьвертага паверху і да першай да апошняй адзіночкі.

Далей я чуў словы папа: „Мір тебе". Я чуў, як ён цьвердым, спакойным голасам мэльдаваў начальніку, што ў цэлі 106 сядзіць такіта, прыгавораны да сьмерці праз расстраляньне. Я чуў, як начальнік, заявіўшы, што ў ласцы яму адмоўлена, запытаўся, ці ня мае ён якіх жаданьняў і каго паведаміць аб яго сьмерці. Я чуў спакойны адказ, што ён нічога не жадае, і аб сьмерці яго наведамляць нікого не патрэба.

Далей я чуў яго нясьпешныя размераныя крокі на каменных плітах карыдору і ўрэшце... карабіновы залп.

Я і ўсе мы зразумелі, што яго ўжо няма, але кожны з нас верыў, што стаў ён каля ганебнага слупу з адкрытымі вачамі, і на яго вуснах красавалася горкая іранічная ўсьмешка.

. . . . . .

А заўтра мы зноў дзесяць крокаў адзін ад аднаго, з апушчанай уніз галавой і загнутымі назад рукамі, нясьпешным і размераным крокам будзем адбываць сваю хаўтурную працэсію навакол нашага крывавага ахвярніка. . . . .

Ул. Курбскі.

1920 г.

Пад сьпеу кашавы.

(Пісьмо з Сэрбіі).

Сёлета зіма ў Сэрбіі неяк раптоўна зваліласа. Яшчэ ўчора глядзела сонейка, дзе-ні-дзе адклікаліся васеньнія птушкі, а сяньня і холад, і мяцеліца, і кашава...

Самае страшнае ў сэрбскай зіме гэта моцны вецер, які тут завецца кашавою і які, калі завінецца, дык цэлымі тыднямі стогне, ломе і бяз сьціханьня лямантуе.

Ды слухайце, як гудзіць! слухайце, як стогне ды плача ля вакна дзіця сэрбскага краю—кашава!

І выйсьці нават страшна, і мімаволі зірнеш у бок фуруны*), каб уціхамірыцца... агонь і сэрца саграваe! Ды гледзячы, як гарэць дровы, як гаснуць і тухнуць вуглі, гледзячы на агонь, неяк лягчэй думаецца і неяк лягчэй плывуць успаміны. Але

„Застаца аднаму ды з думкамі нядолі
„Так цяжка, мой браток, і нудна аж да сьлёз"...

Вось чаму я надта ўсьцешыўся, калі нехта грукнуў у дзьверы.

— Калі ласка!

Увайшоў сусед... сталы чалавек, славянафіл і заядлы дэмакрат.

— Добар дан (добры дзень)!

— Добар дан..

Адразу падыйшоў да фуруны і пачаў грэць рукі; нешта нахмараны, насупіўшыся.

— Што гэта вы, паночак, як то кажуць, ня ў сваім настрою?

— Кашава...

— Усяго толькі?

Сусед не адказаў. Добра яго ведаючы, я больш не прыставаў, зьняў з цьвяка кажух, закутаўся ў яго ды сеў на лаўку з боку фуруны.

А кашава ня ўнімалася, стагнала, натужна рвалася ў хату ды шастала сухім гальлём каштану.

Задумаўся... пабеглі навыперадкі думкі пра родны край, пра вёску, пра долю Беларусі.

Эх, каб моц! каб грошы! Цяпер голас грошы ня толькі мае ўвагу, але ў кожным здарэньні мае перавагу і знайдзі я сяньня які-небудзь захаваны скарб, дык, кажу вам, нават заўтра беларускі народ прыдбае тысячы неспадзеўных дабрадзеяў!

Але чалавек я невялікі, захаваны скарб толькі ў казках знаходзяць — і яшчэ больш нудна, яшчэ больш цісьне ў грудзёх...

— Чулі навіну? — уставіўся на мяне мой сусед.

— А... што?—не адразу зразумеў я, лётаючы ў сваіх думках.

— Што крыецеся... нябось сорамна за свайго!

Сусед устаў з крэсла і прайшоўся па хаце. Лоб наморшчаны, вочы, як вуглі... Такім яго я зусім ня бачыў.

— Якая навіна?

— Сорам... Цьфу! І гэта сярод інтэлігенцыі... што тагды мужыку рабіць?!

— Што з вамі? Вас нехта зьняважыў?

— Якое!... Ведаеце Сергучова? дык яго жонка ўтапілася і пісьмо заставіла: „не магу гандляваць сабою, а муж прымушае".. гэтак і напісана—„муж прымушае".. Сам не хацеў працаваць... пан задрыпаны!

На жаль, я ведаў Сергучовых, абое з памешчыкаў, але ніколі не меркаваў усяго таго, што выплыла наверх.

Здрабнелі людзі! нязьдольны да працы зрабіўся агіднікам!

Толькі я ня слухаў суседа, ані яго абурэньня, ані яго поглядаў на вартасьць эмігрантаў, з дэмакратычнага пункту гледжаньня; у вушох маіх бяз сьціханьня зьвінела.

— Прадаў жану!... прадаваў жану!..

І гэты звон быў горш кашавы, а прад вачыма ўсплываў другі вобліс: вобліс жанчыны—маладой і прыгожай.

І ён, муж, гандляваў, як якою небудзь рэччай.

Гэта здарылася на востраве Лемносе. Муж кабеціны быў з падмаскоўскіх панкоў, а на Лемносе бяз грошы дрэнна жылося.

Пасьля мне апавядалі, што муж гэтай самай гаротніцы-кабеціны і другіх падбухторываў тое-ж самае рабіць, а калі хто з агідаю ад яго адварачываўся, дык цынічна адказваў:

— Ня ўсё-ж я, хай і жонка паклапаціцца!

— Што гэта?—насілася ў маей галаве.—Так? Прыпадковае здарэньне, ці звычайная зьява між інтэлігенцыі царскага парадку?

Адказ ня плёўся ў маей галаве. Ды рашыць гэтае пытаньне — гэта значыць прачытаць надта сумную кнігу, а на сэрцы і без таго цяжка.

Цяжка, што во сядзіш на чужыне... цяжка, што вые кашава... што скрозь няма згоды, няма адданасьці... а тут яшчэ Бацькаўшчына на ўспаміне.

Паляцець-бы, уцячы!... Каб нічога ня бачыць, каб нікога ня чуць...

— Куды?—лязгае ды сьмяецца кашава.

І, запраўды, куды ісьці, куды ўцякаць? Наўкола горы, не праскочыш, і на Бацькаўшчыне ня зусім добра—часова дужэйшы гне ды на ўсе бакі зьняважае.

— Пасьля вайны ўсё неяк перавярнулася, — сумна гаварыў сусед, надперыўшыся рукамі і кудысьці за вакно кідаючы пагляд: — зьмянілася жыцьцё, зьмяніліся людзі... скрозь агіда запанавала!

Я стараўся ня слухаць суседа, нават лавіў сябе на думцы, што ён мяне раздражняе.

І калі спачатку хацелася таварыства, дык цяпер біла заманаю адзінота.

А кашава ня ўнімалася, стагнала і выла...

І яшчэ больш сьціскаліся грудзі!

М. Запольскі.

*) Зялезная печ.

Польскі тэатр у Вільні.

(Разважаньні тэатрала).

Толькі што „Сял. Праўда" зьмясьціла кароткую заметку аб тым, што ў польскі тэатр у „чыста польскай Вільні" ніхто ня йдзе...

І вось у „найчысьцейшай" з усіх польскіх газэтаў у Вільні, якая спэцыяльна даводзіць выключную польскасьць Вільні, — у газэце п. Johann'a Obst'a, — толькі што зьмешчаны вельмі цікавы артыкул аб „Тэатры ў Вільні", з якім мы хочам пазнаёміць нашых чытачоў.

Аўтар сьцьвярджае, што палажэньнем польскага тэатру ў Вільні польскае грамадзянства вельмі ўстрывожана: працуе „тэатральная камісія", створана і рупіцца аб ім „Таварыства падтрыманьня сцэны", прэса піша артыкулы аб „фрэквэнцыі" польскага тэатру. Урэшце, пастаноўлена зьвярнуцца да ўраду, каб даваў на субсыдыі яшчэ больш грошаў, чым дае цяпер... Але ўсё гэта — дарэмна: публіка ў Вільні у польскі тэатр ня йдзе...

Аўтар артыкулу зусім слушна кажа, што перад тым, як „лячыць" гэтае сумнае зьявішча, трэба добра дасьлядзіць і выясьніць яго прычыны... — Бо „кожная ўстанова, як кожны арганізм, мае свае законы, **амаль не біалягічныя, проці якіх ня можна штучна стварыць развіцьця**" — таго, што... ня хоча ці ня можа разьвівацца...

І вось перад усім аўтар устанаўляе, як мэдык, status — стан хворага польскага тэатру ў Вільні. — Ён сьцьвярджае, што „ў апошні тыдні лічба публікі ў польскіх тэатрах у Вільні ўпала да цыфры проста неправдападобнай: **аднаго дня ў польскім тэатры на прэм'еры было, апрача рэцэнзэнтаў (газэтных) і асобаў, маючых бясплатныя білеты, літэральна і сьцісла 3 (тры) чалавекі**"...

Гэта — ў „Лютні" („Тэатр Польскі"). У т. зв. „Вялікім Тэатры" — на Пагулянцы — трохі лепш, бо, кажучы словамі аўтара, „няма прынамся гэткага скандалю" (як 3 чалавекі на прэм'еры).

Гэтыя сымптомы „хваробы" — грозныя з двух бакоў, кажа аўтар. — Першая пагроза — фінансавы крах прадпрыемства, які ўрэшце змусіць да таго, што прыдзецца спыніць усе далейшыя спробы лячыць хворага, — бо хворы памрэ...

Другая пагроза — маральнае, духовае забойства актора і тэатру наагул, які, губляючы сувязь з публікай, траціць веру ў сябе і — наагул траціць сэнс сваей працы, высілкаў, творчасьці. У вывіку апошняга адбываецца далейшае паніжэньне мастацкага роўня тэатру і — з гэтага — і далейшы ўпадак зацікаўленьня публікі, далейшае разьвіцьцё фінансавага дэфіцыту тэатру і — у апошнім рэзультаце — той-жа канец: сьмерць хворага....

Адным словам — зусім „блудная кола": публіка ня йдзе дзеля таго, што тэатр — дрэнны; тэатр робіцца яшчэ горшым затым, што публіка ня йдзе...

Але справа, як гэта ні дзіўна, стаецца яшчэ горшай ад таго, што, як сьцьвярджае аўтар, мастацкія сілы польскага тэатру — на смак і ацэнку аўтара — зусім ня толькі ня дрэнныя, але наагул — нават добрыя. — Ёсьць рад „выдатных талентаў, якія магл-б ухарошыць сабой найлепшыя сцэны"... Тэхнічны бок пастановак таксама на адпаведнай вышыні. Рэпэртуар мае „абсалютную вартасьць"...

Але-ж кожнаму ясна, што ад гэтага агульны вывад толькі робіцца яшчэ сумнейшым: польскі тэатр у Вільні, нават па „абсалютнай вартасьці" зусім добры, аднак-жа пустуе і паграджае фінансавым і духоўным крахам...

„Міма волі насоўваецца думка, — сумленна кажа аўтар, — думка напросту адчайная: можа тэатр у Вільні (**польскі** тэатр, пане S. S., — бо-ж мова аб польскім тэатры!) ня мае падставы быць?.."

Дагэтуль п. „доктар" S. S., зусім аб'ектыўна сьцьвярджаючы фактычны стан хворага — польскага тэатру, быў зусім лягічны.

У далейшым ужо аўтар забывае ўсё, што ён сам казаў аб „біалягічных" законах кожнай установы ў грамадзянстве і прыродзе, аб тым, што штучна і гвалтам — проці гэтых законаў — нічога сталага і жыцьця — здольнага стварыць ня можна, — піша гэткія, напрыклад, чыста „обстаўскія" рэчы:

„Польскасьць Вільні — бяссумлійна"... „Культурны ровень тутэйшай (?) інтэлігенцыі — вельмі высокі"... „Імкненьне да гожай разрыўкі ў шырокіх масах насяленьня места — вялікае".

Дык і — „рацыя быту тэатру (польскага — ?) ў Вільні ёсьць.

Тэатр быць павінен, быць мусіць"... Мусіць — дзеля таго, што „ён ёсьць адным з fragmentów naszego dorobku na Kresach, jest naszym stanem posiadania, якога нам зьмяншаць ні ў якім разе ня можна"...

„Утрымаваньне тэатраў (польскіх!) у Вільні ёсьць **справа агульна-дзяржаўнага, агульна-нацыянальнага характару**". „За ўдачу гэтай акцыі, якую павінен вясьці тэатр (на „Крэсах"), адказывае ўсё грамадзянства" (польскае!).

Трэба разабрацца ў тым, што нагаварыў тутака аўтар. Перад усім — ясна, што, заместа дыягнозу ці лячэньня хваробы тэатру ў Вільні, перад намі простая спроба яе „загаварыць", як робяць бабы-знахаркі... Аўтар кажа хвораму, уміраючаму „фрагмэнту" (адломку) „польскасьці на Крэсах", што ён павінен быць здаровым — дзеля таго, што інакш гэтай польскасьці паграджае крах... Але якраз уся справа, усё пытаньне і зьмяшчаецца ў гэтым, якраз на гэтую пагрозу крахам і паказуе сымптоматычна кананьне польскага тэатру ў Вільні...

І, калі аўтар кажа, што гэта справа „характару агульна-нацыянальнага" (для Польшчы), а ня толькі справа лёкальна-віленская, дык гэта яшчэ горш, бо гэта-ж значыць, што „справа агульна-дзяржаўная, ці нацыянальна-польская ў Вільні — у пастаці такой важнай, павіннай быць усенароднай, такой магутнай у будаваньні і ўзгадаваньні народу (як калісь пісаў Шыльлер) ўстановы, як тэатр, — што гэтая справа, якую дзяржаўна **зманапалізавала** ў Вільні польскасьць,— фанансава і духова, як напачатку сьцьвярдзіў сам аўтар, гібее... І вось в. важна сьцьвярдзіць, паводле слоў аўтара, што запраўды-ж нейкія глыбокія, „амаль не біалягічныя" прычыны і законы ствараюць тое, што той значны „фрагмэнт" польскага культурнага „dorobku", на „Крэсах", тая вялікая частка польскага „стану валаданьня" ў Вільні, якія зрабілі вельмі каштоўную для польскага скарбу спробу ўмацавацца ў тэатры, каб **праз яго, зьвязаўшы неразрыўна „польскасьць" з масамі „крэсовага" насяленьня**, — ня толькі не ўмацоўваюцца ў гэтых масах, нават у „чыста польскай Вільні", але — наадварот: **страцілі з апошнімі (нават у Вільні!) ўсякую сувязь**...

Насяленьне „чыста польскай Вільні" ня толькі ня йдзе ў польскі тэатр, нават зусім добры, як кажа аўтар, каб там „маральна" і нацыянальна ўгадоўвацца, але глядзіць на гібель гэтага польскага „доробку" зусім раўнадушна. Ці-ж можа быць што-сь больш забойчага для гэтага „стану валаданьня", як усё тое, што так шчыра і адважна сьцьвердзіў п. S. S. у газэце, якая лічыць сваім асаблівым абавязкам заўсёды галасьней за ўсіх крычаць аб „чыста і выключна польскай" Вільні?!..

Бо ці-ж можна, **біалягічным законам**" загадваць, каб яны рабілі тое і так, як хочацца і выгадна таму ці іншаму **палітычнаму** „стану валаданьня?!" Ці-ж можна ім — гэтым **законам**! — казаць, або вучыць іх, што і як яны павінны рабіць?! — не, пане S. S. Бо — перад усім у гэтых **законаў** трэба самому павучыцца,— трэба сьпярша **пазнаць іх**... А гэтага п. S. S. якраз і ня робіць...

Зусім, можа не да рэчы, прыпомнілася мне размова з жонкай аднаго з беларускіх паслоў, **якая толькі** што вярнулася з Менску. Яна вельмі многа цікавага апавядала аб новым жыцьці ў Радавай Беларусі. Але, пачаўшы ўжо аб тэатры, перакажу крыху з таго, што **яна апавядала аб беларускім дзяржаўным тэатры у Менску**...

Беларускі тэатр у Менску перашоў цяпер на, выключна беларускі рэпэртуар. Можа гэты беларускі рэпэртуар у Менску па сваей „абсалютнай вартасьці“— і ніжэй, чым польскі ў Вільні, але затое ён мае тую, можа „адносную“, вартасьць, што на яго ў тэатр у Менску ідуць, а ў Вільні ня йдуць...

У Менску ў тэатр ня толькі йдуць, але папросту— пруць, ломяцца... Мая знаёмая была на 5 прадстаўленьнях у Менску, і заўсёды тэатр быў поўны... Беларускі дзяржаўны ўрад таксама не шкадуе грошы на тэатр у Менску, як польскі ў Вільні. У Менску, напрыклад, такі балет, якога няма і ў Варшаве, ня кажучы ўжо аб Вільні. Але найвялікшая розьніца паміж менскім беларускім тэатрам з польскім віленскім — тая, што ў Менску гэтыя грошы йдуць на карысьць яго насяленьня, а ў Вільні, як сьцьвярдзіў сам „„Dz. Wil.“, выкідаюцца зусім надарма — бяз ніякай карысьці для насяленьня...

Розьніца — у тым, што ў Менску тэатр — запраўды народная, грамадзкая і, як казаў Шыльлер, — **маральная** ўстанова, а ў Вільні гэта, як сьцьверджана самім польскім органам прэсы, — толькі, так сказаць, „палітычна згвалчаная і манапалізаваная сучаснымі гаспадарамі палажэньня ўстанова, якая, якраз дзеля гэтага ігнараваньня яе ўласных біялягічных законаў, зусім вырадзілася і — **перастае жыць...**

Вось той апошні вывад, які павінен быў-бы зрабіць з сваіх „пасылак“ п. S. S...

Але — ці-ж зусім апошні вывад — з нашага параўнаньня Вільні з Менскам, — „чыста польскай Вільні“ — з быццам ужо зусім ня польскім Менскам?

Каб пацешыць п. S. S., а перад усім самага п. Обста, якія зусім ня прадбачылі тых вывадаў, якія трэба зрабіць з іх артыкулу, — скажу, як мянчук, што я заўсёды асабіста быў перакананы ў „чыста польскім характары“ ня толькі Вільні, але і Менску...

У Вільні быў заўсёды чыста польскі самаўрад — і ў Менску таксама (як там, так і тут — жыдоў ня пускалі, а беларусы ня мелі „цэнзу“); як у Вільні, так і ў Менску расейская ўлада спрыяла багатым і культурным польскім панам і трымала ў належным „рэшпэкце“ — „просты народ“... І вось, з гэтага сьцьверджанага ўжо мною — згодна з усей аўтарытэтнай агульна-польскай нацыянальнай апініі — факту зусім аднолькавай **польскасьці**, як Менску, так і Вільні, — выплывае можа зусім нечаканае дапушчэньне, якое я маю адвагу зрабіць ня толькі п. Рыхлоўскаму, як дырэктару віленскіх польскіх тэатраў, але і агульна-польскай апініі.

Што-б было, калі-б, на падставе гэтай зусім аднолькавай польскасьці Вільні і Менску—зрабіў у Вільні тое, што зроблена ў Менску, а ў Менску тое, на што выкідаюцца грошы ў Вільні?!..

„Dz. Wil.“, здаецца, сам павінен быў-бы — на падставе зусім аднолькавай польскасьці Вільні і Менску (аб чым ён яшчэ дагэтуль піша) — прызнаць, што польскі тэатр у Менску паміраў таксама, як памірае ў Вільні, — а беларускі ў Вільні таксама-б расьцьвіў-бы, як ён **цьвіце ў Менску...** Бо-ж „біялягічныя законы“ не зьмяняюцца ад таго, што яны дзеюць ці ў Менску ці ў Вільні...

Дык мо' і запраўды спрабаваць? А?!

Тэатрал.

Палітычны агляд.

У Польшчы.

Выдача паслоў суду.

На дамаганьне пракуратуры Сойм выдаў суду трох украінскіх дэпутатаў: Паўла Васыньчука, Чучмая і Казіцкага, ды камуніста Ланьцуцкага (паляка).

„Крэсавая“ прамова міністра Тугутта.

„Гваздом“ апошняга тыдня ў Польшчы зьявілася бяссумліву „крэсавае экспозэ“ віцэ-прэм'ера Тугутта ў Вільні, паўторанае пасьля ў Варшаве на паседжаньні адміністрацыйнай камісіі. Гэтую прамову п. Тугутт дапоўніў яшчэ некалькімі „размовамі“ з газэтнымі карэспандэнтамі. Вось і падаем нашым чытачом галоўны зьмест гэтага знаменнага для нас выяўленьня ўрадавае волі — адносна да нашых „крэсаў“. Мы не атрымалі афіцыяльнага тэксту прамовы, дык падаем яе паводле „Вил. Утра“.

Перад усім міністар сьцьвярдзіў, што з усяго і ад усіх, што ён пачуў і каго выслухаў на „Крэсах“, плывець горач, скаргі, безнадзейнасьць, адчай... Але пацяшае, п. міністар, — ня можна і ня трэба быць пэсымістам. Ня можа Польшча адразу стаць для ўсіх раем, — бо-ж і ўсюды дрэнна...

Эканамічнае палажэньне Польшчы — вельмі цяжкое, і гэтак цяжка будзе яшчэ доўга... Але трэба перагрываць гэты цяжкі час, ня падаючы духам. Трэба зацягнуць дзягу на жываце — дык лягчэй будзе перагрываць голад...

Калі Польшчы дадуць пазыку, дык будзе лягчэй. Але пазыка — яшчэ няпэўная.

На якія-сь значныя палёгкі ў падатках разьлічаць ня можна.

Палітычнае становішча Польшчы — таксама ня толькі не ў парадку, а папросту стала пагражаючым, а нават — скандальным. Бандытызм расьце з дня на дзень. Бо, калі цяпер трохі сьціх, дык вясной пачнецца ізноў яшчэ мацней. Усе высілкі дзяржаўнай улады — ня могуць даць рады. На „Крэсах“ палажэньне, якое было гадоў 200 назад на так-званых „Дзікіх Палёх“.,. Гэтую хваробу трэба лячыць хутка, але лек не павінен быць горшым за хваробу — дзеля таго міністар проці „выняткавага стану“. Выняткавы стан — нягодны спосаб, бо адміністрацыйна-паліцэйскі апарат, якому міністар не давярае, толькі і будзе надужываць гэты „выняткавы стан“, выклікаючы яшчэ горшае абурэньне насяленьня...

У імя ратаваньня айчыны ня можна рабіць глупстваў. Ня можна ўсё тое, што робіцца на „Крэсах“ проці Польшчы, прыпісываць замежнай агітацыі; прычыны ляжаць і ў настроях мясцовага насяленьня, якое, калі не варожа да Польшчы, дык... і ня прыхільна да яе... З гэтым трэба лічыцца, гэта трэба перамагчы. Бо, калі-б мы былі таксама — дзяржаўны, як Раманавы, дык і тады-б не маглі правіць краем проці волі мясцовага насяленьня... Але нават і ўчасох маскоўскіх цароў не памагалі „выняткавыя палажэньні.

Трэба, каб насяленьне „Крэсаў“ моцна пачула, што час жартаў скончыўся... Стаўка для Польшчы — лішне вялікая і важная, бо — самае яе істнаваньне!— І ўсякую „сьлямазарнасьць“ трэба адкінуць. Кожны гвалт трэба пакараць так, каб ён больш не паўтараўся... Трэба, каб паліцэйскія вінтоўкі стралялі добра („патроновъ не жалѣть!“?!). Калі даразных судоў мала, трэба яшчэ пашырыць далей іх паўнамоцтвы. Калі будуць прадаўжацца напады на цягнікі, можа прыдзецца ўвясьці, праўда варварскую, але радыкальную меру; **супольную адказнасьць** („кругавую палітыку“) усяго мясцовага насяленьня — грамады за праступленьне бандытаў... (як гэта ўжо рабіў ген. Довбор-Мусьніцкі на Беларусі... — дый ці-ж ён адзін!?).

Урад пастанавіў пачаць радыкальную санацыю „Крэсаў“ — пачаць з адміністрацыі. Але гэта вельмі трудна. Дагэтуль ня было ніякага пляну, ані праграмы. Трэба апрацаваць плян, аб'яднаць спосабы і меры адміністраваньня краем, пакінуўшы аднак-жа ўладам значную волю — датарноўвацца да мясцовых варункаў.

Аўтаномія павінна быць адкінута, бо, хаця пан міністар і — велікі прыхільнік аўтаноміі, але... — толькі „ў ідэале“ (правільней: у часе выбарнай кампаніі...). На практыцы аўтаномія спарадзіла-б цяпер толькі тэарэтычныя спрэчкі. Пакуль-што, трэба толькі папраўляць абмылкі польскай улады на „Крэсах“ адносна да меншасьцяў...

П. міністар — праціўнік уціску меншасьцяў! Але ён таксама — праціўнік і т. зв. „Трактату аб меншасьцях“, які абражае гонар Польшчы (што, падпісаўшы, не выпаўняе — ?). Для абароны меншасьцяў у Польшчы зусім выстарчыць... Польская Канстытуцыя. Яе толькі... трэба споўніць да канца!

Там, дзе ўлада не давярае, падазравае, цісьне насяленьне, там уздымаецца абурэньне, а канчаецца справа — паўстаньнем!..

У гаспадарстве, асабліва ў рэспубліцы, як Польшча, ня можа быць пяршэнства клясы, нацыянальнасьці ці кастры. Усе павінны быць роўнымі (а вось тут запытаемся: „кругавая адказнасьць“ за бандытаў будзе падаць і на польскае насяленьне, ці — толькі на „роўных“ з ім — беларусаў?)..

У канцы міністар абяцуе мясцоваму насяленьню... зямельную рэформу, але супольна з далейшым асадніцтвам. Зямельная рэформа не павінна толькі рабіць „харакіры“ „крэсоваму“ польскаму абшарніку... Міністар сьцьвярджае ад імя правіцы і лявіцы, што „асуджаць на галодную сьмерць“ цэлую вялікую і важную клясу паноў-абшарнікаў — ніхто ў Польшчы яшчэ не адважаўся.

Прысуд у справе нападу на цягнік пад Лясной.

Даразны суд у Слоніме ў справе вядомага нападу на цягнік пад Баранавічамі засудзіў 5 абвінавачаных на расстрэл, 4 — на вечную катаргу, 13 аддадзены звычайнаму суду.

„Dz. Wil.“ дадае, што напярэдадні абяўленьня прысуду ў месьці масава раскідаліся адозвы, заклікаючыя адбіць падсудных, а таксама народ зьбіраўся групамі, з крыкамі проці паліцыі. Арыштаваны колькі асоб, падкідаўшых адозвы (?).

На працэсе, як падае тая-ж газэта, быў прысутны Старшыня Белар. Пас. Клюбу пас. Рагуля, які пільна прыслухоўваўся да справы і рабіў сабе заметкі.

Як выясьнілася, галоўнай падставай дзеля абвіненьня паслужылі паказаньні аднаго з падсудных, які зьяўляецца вар'ятам, ці, як пішуць польскія газэты, удае вар'ята...

„Крэсавая Камісія“.

Апрача „Крэсавай Рады“, п. міністар Тугутт стварыў яшчэ і „Крэсавую Камісію“, на чале якой пастаўлены б. дэлегат п. Роман. У яе, паміж іншым, увайшоў і б. „віцэ-кароль беларускай Індыі“ п. Эдм. Івашкевіч. (Каралём“ быў п. Асмалоўскі).

Ізноў „дапамога“ асаднікам.

„Gaz. Warsz.“ паведамляе, што „Саюз ваенных асаднікаў“ на „Крэсах“ ізноў дамагаецца ад ураду далейшых крэдытаў...

Як кажа газэта, дамаганьне гэтае будзе здаволена...

Дык-жа п. Тугутт ясна абяцаў „абаперціся на малодшыя і энэргічныя, а перад усім— „здаровыя“ (!), элемэнты на „Крэсах“—на асаднікаў....

Заграніцай.

У Нямеччыне.

Справа ўтварэньня ўраду на грунце новага парляманту дагэтуль ня вырашана. Прычына гэтага зьявішча—ў тым, што, хаця сілы клюбаў новага парляманту зьмяніліся мала, аднак, вельмі моцна зьмяніліся адносіны паміж галоўнымі партыямі краю. Калі ў папярэднім Сойме ўрад Маркса злучаў, апрача цэнтру, людоўцаў Штрэзэмана і дэмакратаў, дык цяпер дэмакраты з людоўцамі рашуча адмовіліся ісьці разам у склад ўрадовай большасьці. Паміж імі—адносіны варожыя. І гэтая варожасьць амаль ня дзеліць абедзьве палловы Рэйхстагу...

Гэтым дэмакраты зусім выключаюцца з усялякай камбінацыі ўтварэньня ўрадовай большасьці, бо бяз людоўцаў Штрэзэмана немагчыма ані цэнтра-правая, ані цэнтра левая коаліцыя.

Цэнтра-правы, г. зв. „буржуазны блёк“: цэнтр, баварскія людоўцы, нямецкія людоўцы, кансэрватары і „Краёвы Саюз“ з людоўцамі Штрэзэмана ў цэнтры перш за ўсё зьвярнуў на сябе ўвагу прэзыдэнта Рэспублікі, Эбэрта, які і даручыў Штрэзэману місію стварэньня габінэту.

Але гэтая камбінацыя магчыма толькі пры згодзе цэнтру, на чале якога стаіць сучасны канцлэр (прэм'ер) Маркс.

І вось цэнтр адмовіўся ісьці ў цэнтра-правую большасьць, высказаўшыся за т.-зв. „вялікую коаліцыю“—ад „людоўцаў да сацыял-дэмакратаў уклюна. — Зразумела адмова цэнтру: ён хоча спрабаваць шчасьця ў цэнтра-левай камбінацыі, на чале якой ізноў стаяў бы Маркс...

Атрымаўшы афіцыяльна адмову цэнтру, Штрэзэман зрокся даручэньня стварыць урад, аб чым і заявіў прэзыдэнту. Тады апошні зьвярнуўся да Маркса. Але людоўцы, у руках якіх ключ да абедзьвюх камбінацыяў, правалілі місію Маркса... Тэлеграма Пат'а паведаміла быццам справа ўтварэньня ўраду адкладаецца да сазыву Рэйхстага, які зьбярэцца 5 студня.

Але ўжо можна сказаць амаль не напэўна, што ўрад будзе створаны ўсё-ж такі Штрэзэманам, бо цэнтр гатовы пайсьці на ўступку, пры чым яго лідэр Маркс адыйдзе ад кіраўніцтва партыяй...

Француская прэса, дагэтуль выражаўшая здаваленьне рэзультатамі выбараў і спадзяваўшаяся бачыць уладу ў руках Маркса з сац.-дэмакратаў, цяпер выражае вялікае расчараваньне... Бо, калі ўрад Маркса больш-менш ляяльна выпаўняў нявыгадныя і накінутыя Нямеччыне прымусам трактаты і ўмовы, дык Штрэзэман будзе рабіць гэта на два фронты—зусім інакш: вонках будзе вывеска ляяльнасьці, а па сутнасьці ён будзе весьці заядлую барацьбу з пераможцамі.

Паўстаньне ў Албаніі.

Паўстаньне ў Албаніі пашыраецца. Паўстанцы пагражаюць ужо сталіцы краю м. Скутары і занялі рад іншых местаў. Шмат жаўнераў з пабітых урадовых войск далучаюцца да паўстанчай арміі. Галоўнага камандзіра і правадыра паўстанцаў Тэн-Бэя насяленьне спатыкае вельмі горача.

Скарга албанскага ўраду Лізе Народаў.

Вельмі пікантна, што Генар. Сэкрэтар Лігі Народаў атрымаў ад албанскага прэм'ера тэлеграму, у якой той абвінавачывае ў арганізацыі паўстаньня... югаслаўскі ўрад (Пашыча), і просіць у Лігі помачы проці паўстанцаў і... Югаславіі. Але рымскія газэты зусім ня скрываюць, што італьянскі ўрад зрабіў з Югаславіяй умову, „нарушаючую сувэрэннасьць Албаніі“. І вось цяпер італьянскія ваенныя караблі прыбылі ў албанскія воды...

Справа камуніста Садуля.

Францускі парлямант—большасьцю 578 проці 31 — адкінуў папраўку камуніста Бэртона аб пашырэньні на капіт. Садуля закону аб амністыі.

Кап. Садуль асуджаны на сьмерць за тое, што перайшаў на службу ў чырвоную армію.

„Bez szyldu“ ў Румыніі.

Румынскі ўрад апублікаваў новы закон, караючы 10-летняй турмой за ўсякае выступленьне проці ўнутранага спакою, а таксама за ўчасьце ў арганізацыях, маючых проціддзяржаўныя мэты, перад усім—за зносіны з замежнымі камуністычнымі арганізацыямі (чытай з С.С.Р.Р.).

Арышт Белобородова ў Бэльгіі.

У Брусэлі паліцыя арыштавала нейкага Белобородова, выселенага разам з іншымі камуністамі з Францыі.

Газэты пішуць, што гэта—той самы матрос Белобородов, які прыймаў галоўнае ўчасьце ў забойстве Мікалая II і яго сям'і.

Дэклярацыя новага эстонскага ўраду.

Прэм'ер новага эстонскага габінэту, Яксон, зрабіў у парляманце вельмі цікавую праграмную дэклярацыю, у якой заявіў, што першай задачай ураду будзе ўмацаваньне ўнутранае і вонкавае бясьпечнасьці дзяржавы. Дзеля таго трэба перад усім палепшыць матар'яльны стан арміі, пашырыць кадры паліцыі і чым хутчэй арганізаваць міліцыю. У галіне вонкавай палітыкі ўрад будзе імкнуцца да таго, каб пашырыць у мэтах міру—эстонска-латвійскі саюз на ўсе балтыцкія дзяржавы, уключаючы ў яго і Польшчу (з Літвой?!).

ХРОНІКА.

Да арышту рэдактара Войціка. У „Dz. Wil.“ з 18-га г. м. змешчана заметка аб „самавольным выданьні беларускай часопісі“, № 34 „Сялянскай Праўды“, паміма яе закрыцьця ўладамі.

На жаль „Dz. Wil.“ кепска быў паінфармаваны, бо, калі гаварыць аб „самавольным“ выданьні, то гэтаксама самавольна былі выпушчаны і №№ 32 і 33.

Справа ў тым, што, хаця канфіската № 21 „Сял. Праўды“ і „zawieszenie“ яе было зацьверджана 9/XII паведамленьне аб гэтым ад Камісара Ураду рэдакцыя атрымала толькі 16/XII а 3-яй гадзіне 25 мінут вечара, ужо пасьля заарыштаваньня рэдактара, і калі № 34 быў надрукаваны і пасланы ў цэнзуру.

Дзеля чаго пастанова Гаспадарчай Рады Суда была праз цэлы тыдзень скрыта—ведаць трудна.

Ці ня дзеля таго, каб „Dz. Wil.“ мог цешыцца гэткай нячуванай „самаволяй“ беларусаў?..

Водгукі валэйшаўскага зьезду. Як выясьняюць учасьнікі зьезду вучыцялёў, склікананага так-званай „Прасьветай“, запраўдных вучыцялёў прыехала каля 35, віленскіх настаўнікаў, якія першага-ж дня пакінулі зьезд, было 15, — а звыш 30 учасьнікаў зьезду былі людзі, нічога з вучыцельствам супольнага ня меўшыя, у тым ліку Валэйша, „доктар“ (дый то самазваны!) Паўлюкевіч, „палкоўнік“ Канапацкі, Більдзюкевіч, Шышков, Кабычкін, Пінчук, Салавей, Фёдараў, Щурпа і г. д.—з іх жонамі і сваякамі.

Заклікалі на зьезд розна. Іншым казалі, каб ехалі ў Вільню, бо тут будуць курсы і зара дадуць школу. Якое-ж было расчараваньне, калі ні таго ні другога не аказалася...

За прыезд плацілі грошы—іншым да 100 злот.

На зьезьдзе вядомы Косьцевіч, выгнаны з Касы Хворых за растрату грошы, заявіў, што „вясной беларускія паслы з камуністамі будуць рабіць паўстаньне проці Польшчы“ і перасьцерагаў перад гэтым вучыцялёў. Цікава, з якіх крыніц п. Косьцевіч мае гэткія ведамасьці?

Як прадбачыла „Сял. Праўда“, зьезд вёўся па „аляксюкоўскаму мэтаду“: вучыцялёў, якіх лічылі больш сьвядомымі, зусім не дапускалі да голасу. Наагул, арудавала ўся старая аляксюкоўская кампанія.

Пасьля зьезду вучыцялёў павялі на выпіўку ў рэстаран, дзе не абыйшлося без скандалаў. Вучыцялі, зразумеўшыя ў часе зьезду, што іх выклікалі толькі дзеля „палітыкі“, а не тварыць школы ў роднай мове, былі ў дужа прыгнечаным настрою. Але тут выясьнілася пікантная справа: за сталом адна вучыцелька ў асобе горадзенскага „актывіста“ Шурпы апазнала агента дэфэнзывы, які чатыры гады назад зьнімаў з яе дапрос. Гэта вельмі ўзбурыла больш чэсных вучыцялёў. Адзін пачаў шукаць Паўлюкевіча, крычучы, што яго паб‘е. Другія з гарачцу казалі, што прадаліся здраднікам за чарку гарэлкі...

У Праваслаўна-Польскай Духоўн. Сэмінарыі. Факт нядаўнае забароны чытаньня беларускіх газэт і кніжак ужо паказуе, які „дух“ стараецца ўвясьці адміністрацыя Сэмінарыі. „Дух“ гэты перадаецца і сэмінарыстам, аб чым сьведчыць такі факт.

6-га сьнежня г. г. вучань Віл. Бел. Гімназіі стаяў на карыдоры Гімназіі, трымаючы ў руках газэту „Сялянскую Праўду“. Гэтым часам падыйшоў, як здаецца, ня зусім цьвярозы сэмінарыст VII кл., Л. Малафееў і, вырваўшы газэту, пачаў яе рваць і таптаць, кажучы:

—„Я табе пакажу чытаць „Сялянскую Праўду“!..

На пытаньне вучня: чаго ён хоча? Малафееў ударыў яго з усяго размаху ў грудзі і ўцёк.

Характарная праява дзеля будучых „айцоў духоўных“.

Праф. Бодуэн-дэ-Куртэнэ аб нацыянальным пытаньні. У нядзелю, 21 сьнежня, у мястовай салі ў Вільні адбылася лекцыя выдатнага польскага мысьліцеля і прапаведніка ідэі брацтва народаў аб нацыянальным пытаньні. На лекцыі—дужа цікавай і цэннай па свайму зьместу — бачылі мы даволі многа жыдоў, беларусаў і... **некалькі палякоў**!..

Польскае грамадзянства ў Вільні ня любіць слухаць **праўды** аб нацыянальным пытаньні: яму падавай Дмоўскага або якога іншага Пілсудскага!..

Каталёг беларускіх кніжак. Ад 1921 году не выдаваліся сыстэматычныя каталёгі беларускіх кніжак, дык гэтак трудна было даведацца, якія кніжкі ёсьць у прадажы. Вось-жа Бел. Выдав. Т-ва выпусьціла перад самымі Калядамі каталёг тых кніжак, якія выйшлі ў працягу 1922, 23 і 24 гадоў. Сумесна з даўнейшымі каталёгамі гэты новы каталёг папоўніць нястачу гэткага выданьня і, пэўнеж, дапаможа беларускаму грамадзянству рабіць сьвядомы выбар пры закупцы кніжак у роднай мове.

Падзяка. Беларускае Навуковае Т-ва выказвае сваю падзяку за ахяраваныя для музэю імені Ів. Луцкевіча рэчы: 1) Антону Сецько з фальварку Адрывонжа, Валож. пав. — за мадалік і срэбную манэту; 2) Алёне Сакаловай з Вільні — за народную тканіну.

Шукаюць радні. Апыніўшыяся ў Кітаі беларусы, з Магілёўшчыны, шукаюць сваю радню: Марыю Іванаўну, Хвёдара, Васіля, Ягора і Алёну Закалінскіх з Магілёўшчыны, Чэрыкаўскага павету, Беліцкай вол., фальв. Шаеўка; і Ганна Гусакоўскую з Магілёва (Віленская вул., Жырны пер.).

Хто ведаў, дзе вышэй пералічаныя асобы знаходзяцца, няхай піша па адрасу:

China—Tientzin. Nakir Customs, M-r Salit, для В. Закалінскага.

Юбілей Ус. Ігнатоускага.

Той магутны масавы беларускі рух, які з народу-раба зрабіў на нашых вачох сьвядомага гаспадара сваей зямлі і тварца самастойнае культуры і дзяржаўнасьці, засланяе сабой маленечкую, няўзначную цяпер крынічку, з якое ён пачаўся 20—30 гадоў назад. І толькі гісторыкі беларускага нацыянальнага Адраджэньня раскапаюць некалі гэтую недалёкую, але ўжо прызабытую мінуўшчыну, вынайдуць імёны першых сяўбітаў адраджэнскае ідэі, напішуць іх біаграфіі і дадуць належную ацэнку іх працы і заслуг прад сваім народам.

Мала асталося жывых пачынальнікаў гэтага руху. І тыя, што жывуць, працуюць і далей у радох байцоў за беларускі народ, нічым не выдзяляючыся спасярод новых, маладых таварышоў працы. Дык, бачучы іх пры штодзеннай рабоце, грамадзянства й ня пытаецца, калі, скуль прыйшлі яны да гэтае работы, які іх „ідэйны стаж“, хоць іншыя з іх маюць за сабой дзесяткі гадоў служэньня беларускай ідэі.

У Менску гэтымі днямі беларускае грамадзянства першы раз маніцца адзначыць такі „ідэйны стаж“ аднаго з найбольш выдатных дзеячоў Усходняе Беларусі, Усевалада Ігнатоўскага: тамака будуць спраўляць 20-гадовы юбілей яго палітычнае — рэвалюцыйнае працы і 15-гадовы — культурнае.

Значная часьць яго палітычнае працы прыпадае на час студэнцтва ў Пецярбурзе, пасьля ў Саратаўшчыне, ды — у ссылцы. Вільня-ж ведае яго культурную працу, якую ён распачаў на віленскім грунце, дзе ў 1905-6 г. г. Ігнатаўскі першы раз сустрэўся і пазнаёўся з Беларускай Сацыялістычнай Грамадяй, пачуў сябе беларусам і—як раней для агульнарасейскага, так з таго часу працаваў для беларускага рэвалюцыйнага і адраджэнскага руху. Ведаем мы яго працу на беларускім грунце і ў Дорпаце, дзе ён канчаў навукі і арганізоўваў беларускую моладзь, і—пасьля сканчэньня ўнівэрсытэту—як настаўніка прыватнае гімназіі ў Вільні, ды вучыцельскага інстытуту ў Менску, ператворанага ў Пэдагагічны інстытут.

Калі стварылася Радавая Беларусь, Ігнатоўскі заняў у ёй выдатнае месца, як народны камісар земляробства, а пасьля—як нар. кам. асьветы. На апошнім становішчы ён найбольш і заслужыўся беларускай справе: стварэньне беларускіх школаў у Б. С. Р. Р.—гэта, пераважна, вынік яго рупнасьці і энэргіі, з якой ён пайшоў на барацьбу з астачай у школьніцтве царска-маскоўскіх уплываў.

Займаючы высокае і адказнае становішча ў Бел. Кам. Партыі і ў урадзе Б. С. Р. Р., Ігнатоўскі вядзе і чыста навуковую працу, як прафэсар гісторыі Беларусі ў Бел. Дзярж. Унівэрсытэце, чытаючы свае лекцыі пабеларуску і выпускаючы іх у асобных кніжках.

І. М.

Карэспандэнцыі.

Нас скубуць, а самі крычаць гвалт.

(Ярэміцкая вол., Наваградзкага пав.).

Майму сабачцы, каб яму лёгка гікнулася, здарылася з двара выскачыць на вуліцу і на бяду спаткацца з паліцмэнам.

Вядомая рэч: пратакол, а потым і суд. Каб былі бутэлька, каўбаса і сала, дык, можа, абыйшлося-б і так, а то засудзілі аж на 33 злоты або 7 дзён арышту; гэта-ж у той час 18 пудоў хлеба, а я й увосень гэтулькі не намалаціў.

Любіў я свайго сабачку, шкадаваў яго, але-ж, каб ня мець балей пратаколаў і судоў, — растлумачыў ёй, што вінават ня я, а суровыя законы, узяў, ды павесіў бедную.

Грошаў я ніякіх ня меў, бо і з падаткамі справіцца трудна, парашыў адсядзець 7 дзён, аб чым і падаў заяву. Аднак-жа, вышла ня так, каморнік п. Булат, ці можа хто іншы, праводзілі санацыю ў сваёй кішэні і мне, замест адседкі, ня гледзячы на тое, што і сабакі няма, налічыў ужо ня 33, а аж 39 злотых. Я прасіцца, што грошаў няма, што і сабакі няма, што рад адсядзець лепей; куды там, пакрычаў, запісаў кабылу і паехаў.

Было гэта ўлетку, а ўвосень атрымліваю паперку вязьці сваю карміліцу на ліцытацыю ў Навагрaдак. Ну, думаю, што-ж я, як гаспадар, буду варты без кабылы; аблётаў усю вёску і нават далей, пазычыў неяк 35 злотых і паехаў.

У Навагрaдку знайшоў неяк каморніка. На маё прывітаньне і ўведаўшы хто я і ў якой справе, зарагатаў каморнік п. Булат на ўвесь пакой аж усьцішна мне стала. Я і пытаюся „чаго вы паночку?“ А ён, сьмяючыся, і гавора: „кабылу-ж тваю прадаваць сёньня будзем!“—Кабылы то я ня дам, а вот пану грошы“ і дастаў яму 35 злотых. Паглядзеў ён у кнігі і із 39 злотых налічыў ужо 47 зл. 50 гр. і пытае, „А калі-ж рэшта? — Як зараблю“, адказаў я. Калі-ж наробіць ён крыку: „Вы кроў маю п‘еце (а крыві ў яго, скажу, надта многа, за жыватом ног сваіх ня бачыць) „мне пэнсіі ня плацяць!“... і г. д.

Зьдзівіўся я, аж стаўбняк напаў на мяне, не магу ніяк разабрацца, — з мяне скуру дзяруць і крычаць „гвалт“, што я іх кроў п‘ю.

Нарэшце, добра патаргаваўшыся, скінуў ён мне сем з палавінаю злотых, а на 5 злотых, якіх у мяне не хапала, узяў з мяне расьпіску і на гэтым супакоіўся.

Падхадзіўшыся з работаю ў полі, прышлося прадаць такі кабылку, каб адаслаць п. каморніку 5 злотых, а рэшту аддаў доўг з працэнтамі, так што і на чарку не асталося, каб выпіць з гора.

І вось з гаспадара стаў я батраком, няма ні кабылы, ні сабакі, ды к таму яшчэ і „кравапіец“.

Янка Гарамыка.

Танны дастаўшчык.

(З *Навааградчыны*).

У каго не папытайся, як яму жывецца, дык кажды гаворыць, што куды горш, як да вайны (хапя тады над усімі моцна сядзеў цар, а цяпер дэмакратычная рэспубліка). Наймацней-жа пільнуюць мужыка, каб ён ня быў без работы. Мужык адбывай павіннасьць, едзь у падводы для ўрадавых чыноўнікаў і на‘т ...прыватным асобам. Мо хто не паверыць, што мужыкі адбываюць прыватным людзям дармавы абоз, дык я прывяду тут выпадак, які могуць пацьвярдзіць аж 9 падводчыкаў, з вёскі Даўгінава.

Пачуўшы, што хутка будзе зьмяняцца ў Турцу паліцыя, адзін паліцыянт, Аляксандровіч (ці Аляксандроўскі, ведаю толькі добра, што на яго казалі ўсе „татарын“) дзеля таго, каб заставіць па сабе памятку, ці мо‘ так, каб зрабіць прыемнасьць аднаму чалавечку, даў запіску солтысу вёскі Даўгінава, каб ён выслаў 9 падвод у лес па дровы для пастарунку. Солтыс выпаўніў яго прыказаньне спаўна.

Але як-жа зьдзіваліся падводчыкі, калі ім было прыказана ськіваць дровы не на пастарунку, а не даягджаючы да рынку (дзе месціцца пастарунак)—у пекарні аднаго жыда. Калі задніе падводчыкі пачалі крычаць, што трэба ехаць далей, дык паліцыянт гэты сказаў, што дровы павінны ськіваць тут, дзе ён прыказвае. Ведама, прыказы трэба спаўняць, дык хоць і пагаварылі між сабой, што гэта проці закону, але мусілі ськіваць дровы. Пасьля ўжо, як выехала з Турца гэтая паліцыя, дык стала ведама, што тыя дровы былі прaданы паліц. Аляксандровічам за 40 мільёнаў ці злотых, бо паўсажня дроў каштуюць у лесе 12½ злотых, а прывязьці балотнаю дарогаю 20 вёрст гэтакісама нешта каштуець. Але паліцыянту нічога гэтыя дровы не каштавалі, бо для паліцыі лес выдаў дроў дарэмна, а падводы мужыцкія.

Дык вот, як у нас танна дастаўляюцца п. Аляксандровічам дровы, але, дзякаваць Богу, яго ўжо няма ў Турцы, а то дык і падвод-бы не хапіла, пакуль-бы ён усім мястачковым дроў даставіў.

В. Підалкевіч.

Завуць, а пасьля, штрафуюць.

(З *Дуніlаўшчыны*).

Нас, радзіўшыхся ў 1897 годзе, пазвалі на вучэньне: паганялі, пакруцілі, як ім захацелася, і адпусьцілі дамоў, запісаўшы ў запас.

Есьць закон, па каторым сем‘і рэзэрвістаў атрымліваюць дапамогу — засілак за той час, у каторым іх карміцелі — рэзэрвісты адбываюць вучэньне, а мая сям‘я падыходзе да гэнага закону, дык я і пачаў дабівацца дапамогі.

Клапаціўся 5 дзён, — абіваў парогі розных установ і „дабіўся“... У гміне сказалі, што дастану, дык я і пайшоў ждаць засілку і жду да сёньняшняга дня.

Пасьля вучэньня — 24.VIII с. г. пазвалі на камісію (пры вучэньні ня было часу), куды мы і ставіліся.

Ня маючы грошы, а атрымаўшы „karty powołania“, у каторых значыліся суровыя кары за няяўку, і маючы кароткі тэрмін, мы ехалі бяз білетаў.

За бясплатны праезд цягнікам, на нас сьпісалі пратакол, і 11 лістапада адбыўся суд: нас абвінавачывалі па 138, 139 і 393 арт. К. К. і, бяз ніякіх адгаворак, засудзілі каждага, ехаўшага на камісію па іх трэбаваньню: у чатыры разы даражэй вартасьці білету ды судовыя, працэнты і мала таго, ад 20—100 злотых штрафу.

Што-б было, каб пазвалі ў Варшаву? Тады прапаў чалавек!.. Прышлося-б прадаць апошнія манаткі.

Рэзэрвіст.

Зрабіць, зрабілі, а грошы няма!

(М. Глыбокае, Дзісьненскага пав.).

Войт нашае гміны, п. Гінтовт, і гмінная рада пад умову здалі рамонт гміннага памяшчэньня падрадчыку Марку Вайцяхоўскаму.

Падрадчык наняў рабочых, і праца пайшла, хоць не на доўга, бо работнікі, папрацаваўшы тры тыдні і пабачыўшы, што грошы не даюць, забралі ў падрадчыка струмант і выехалі ў Маладэчыну.

Тагды падрадчык наняў другіх рабочых, але тыя, даведаўшыся, што падрадчык — махляр, дамагаліся заплаты і не працавалі-б, каб войт не запэўніў іх, што грошы не аддасьць падрадчыку, а выплаціць ім.

Рамонт зрабілі лепш, як трэба. А як пайшлі да войта па грошы, дык войт сказаў, што падрадчык грошы выбраў і прапіў.

Выйшла, што войт ашукаў нас, бо, каб ня войт, дык мы-б не працавалі.

За гэную работу ня выплацілі: Янку Пашковічу—45 зл., Валадзімеру Саўлічу—52 зл., П. Сівіцкаму—102 зл., А. Хахалку—47 зл., Рэдзьку Ю.—27 зл., Ул. Вайцяхоўскаму—89 зл., М. Рэдзько—53 зл., А. Гужонку—15 зл., Піскуновічу А.—18 зл., Гужонку Ал.—6 зл., Шылёнку—9 зл., Падлобнасу—9 зл. і двум хлапцом з вёскі Шуневічы па 20 зл.

Справа пайшла ў міравы суд, у Глыбокім.

Рабочы.

Выдавец **Антон Пракапеня.**

Друкарня **Н. Левін і Сын**, Вільня, Нямецкая 22.